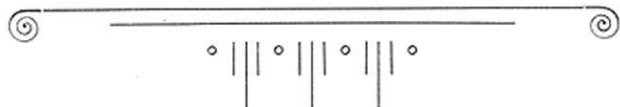

LJUBLJANSKI ZVON

Pesem življenja.

Bratje in sestre, odprimo domove,
veter pomladnji naj veje skoz nje;
brstje že poka, potoki šumijo —
bratje in sestre, odprimo srce!

Bujne mladenke, razvežite kite,
sapa duhteča naj ž njimi igra,
radost zažgite v očeh si žarečih,
glejte! — nad vami se solnce smehlja.

V luči nebeški razgalimo prsi,
duša naj pije svetlobe, moči,
cvetje raz vej se nam vsiplje na grudi,
pesem stoglasna iz njih nam kipi:

„Solnce plamteče še zemljico ljubi:
v vročem objemu ji trto rodi;
zemljica vedno še ljubi človeka:
v prsih nam vžgala je svete strasti;“

„človek še ljubi življenje in trto,
svobodo, luč in deviško telo:
cilj je najvišji življenja — življenje,
smoter veselja — veselje samo!“

K raju veselemu roke sklenimo,
s strmega brega navzdol se spustimo,
pa poletjimo med cvetjem in petjem
v zemsko nebo!

Rajajmo, vriskajmo! — Ko pa na trate
črne noči se zastori spuste
in se vrhunci gorá potemne,
v strastnem objemu se vsi poljubimo —
pa povabimo
smrt kosonosno si v svate!

P. Grošelj.

Po zimi.

Tako tiho je padalo v grob
vse to mlado življenje,
tako tiho . . . nikjer sledú
za bol in trpljenje.
Ej bol! . . . Še solnčni žarki
so na grob prihiteli
in lahni, poredni zefiri
so vigilije peli.
In tak tiho, ko letni sán
je ljubezen minila,
in nikdo ni vedel, ko noč
mi je dušo pokrila.
Oj, bil sem vesel ko poprej,
med vinskimi brati
sem s petjem in smehom hotél
svojo bol prekričati.

A. Gradnik.

Lovec.

Spisal Josip Kostanjevec.

Strasten lovec je bil. Že kot otrok je hodil z očetom na lov in komaj je bil odrastel šoli, že je imel svojo puško, že je iztikal sam po gozdu, po polju in travnikih in okoli vode. Dokler je bil še mlad, ga ni bilo dneva, da ne bi bil zunaj. Ko je zvečer truden legal k počitku, se mu je sanjalo o lovu, ko je zjutraj vstajal, nadaljevale so se te sanje v bedečnosti, dokler ni zapustil hiše in začutil svežega vzduha v svojih prsih.

Zdaj je bil star že dobrih petdeset. Njegove noge so bile še lahke in čile, ni jim škodovala voda, ki je tolikrat brizgala okoli njegovih kolen. Njegove prsi so bile krepke, ni jim škodovala burja, ki je tolikrat prepihala njegovo suknjo. Kvišku je nosil glavo, bil je raven kakor sveča. In te oči! Nič jim ni ušlo, prodirale so največjo goščavo, smelo premerjale sinjo daljavo. Sicer je bil sedaj češče pod večer utrujen, zjutraj se mu včasih ni prav ljubilo, a vendar je bil še redkej dan, da bi ga bil presedel doma.

Imel je toliko, da je lahko izhajal brez drugega dela. Bil je še samec. Lov mu ni dovolil časa, da bi bil mislil na ženske, lov mu je bil žena in otroci, lov mu je bil vse.

Ko se je zjutraj začelo svitati, je skočil navadno s postelje ter hitel k oknu. Pogledal je na nebo. Ako so se tam gori kopicili črni oblaki, je zmajal z glavo ter si govoril: „Vzdržalo se bo, ne bo dežja ne!“ In začel se je počasi odpravljati. Ako je pozneje začelo še tako liti, se je vedno prepričeval, da samo rosi in da bode skoro vedro. Šele ko je bil premočen do kože, šele ko se pes njegov ni dal več spraviti izpod nog in se je vedno tesneje tiščal gospodarja, šele tedaj je bil prepričan, da mu je bil dan pokvarjen. Ob takih slučajih je bridko vzdihnil, vnovič žalostno pogledal proti nebu, da bi ta pogled moral razgnati oblake, a potem se je klavrno vračal proti domu. Zanj je bil dan izgubljen, nič ga ni moglo razvedriti. Čemerem je posedal po hiši in za vsako malenkost se je zadiral nad posli.

Ako pa je bilo zunaj svetlo, ako se je nebo rdečilo na vzhodu in je bil tlak pred njegovo hišo suh, tedaj si je govoril: „Hvala

Bogu, krasen dan, danes pa bodo jerebičice, jerebičice!“ In poklical je Arona, ki je ležal pred njegovim pragom. In govoril je dolgo ž njim in mu pripovedoval, kje bosta začela, kako bosta delala in kje mislita nehati. Aron ga je gledal s svojimi rjavimi očmi, prikimaval mu z glavo in migal z repom. In po zajutreku sta se odpravila.

Kako je bilo krasno! Včasi se je začelo prav za zadnjo trško hišo. Za široko senožetjo so se začenjale njive. Visok in gost krompir je rasel po njih. Krompirjevica je bila že rumena, a vmes se je tiščalo vse polno pasjega zelišča, upogibajočega se pod svojimi črnimi, kakor grah debelimi plodovi. Zemlja je bila črna, rahla, da se je drobila pod nogami. In Aron je takoj ob začetku njiv povzdignil glavo in razširil nosnice. Stopil je še par korakov dalje, počasi, počasi, plazeč se skoro po trebuhu. In obstal je v razoru kakor pribit. Vrat se mu je podaljšal, desna noga dvignila in rep je stopil v vodoravno črto z višino hrbta. On pa je po prstih stopal bliže, stisnil krepkeje puško in napel petelina. Nekaj ga je pogrelo v prsih, oči so se mu zaiskrile. Obšlo ga je sladko pričakovanje. Tedaj pa je zafrfotalo z velikim šumom in glasnim vpitjem. Puška je počila, a Aron je pogledal gospodarja s pričakujočim pogledom. Ves se je tresel ter komaj čakal povelja, da sme prinesiti jerebico, ki je bila padla nedaleč v jarek. A potem sta šla dalje, Aron se je vil kakor kača in se oziral po gospodarju, a on je migal samo z roko, zdaj na levo, zdaj na desno, in vse se je vršilo mirno in gladko, da je bilo veselje. Za njivami so se začeli vinogradi, za njimi se je od daleč svetlikal gozdni rob, obkrožujoč okrogli grič kakor velik in širok rumen pas. In na vse to je svetilo jasno jesensko solnce in lezlo više in više...

A včasi je šlo najprej v gozd. Deblo pri debelu, prvo tako ravno kot drugo, prvo tako visoko kot drugo s širokim košatim vrhom in orumenelim listjem. Steze so bile vlažne, po njih je ležalo prvo odpadlo listje, čeznje se je iztezalo nizko in visoko grmičevje. Ob presledkih so se vsipali solnčni žarki, po jarkih je žuborela voda in lezla navzdol. Aron je smukal med grmovjem in praprotjo, da se je semtertja zasvetlikal samo njegov rumenkasti hrbet, zabliskal samo njegov kvišku štrleči rep. Včasi pa se je dvignila njegova glava visoko v zrak in stresel se je, kakor bi ga bilo zazeblo. V nos je dobil divjačino. Še par korakov in zajec je smuknil čez stezo. Kako je revež brusil pete! Toda bilo je prepozno, strel mu jih je izpodnesel in valil se je po rebri navzdol. Še trenotek in Aron ga je prinesel gori, držeč ga črez hrbet. In glavo je pri tem

držal visoko in nagnjeno v tilnik in stopal je ponosno in migal z repom, čakajoč gospodarjeve pohvale. In šlo je dalje mimo gabrov in brez, mimo bukev in lesk. A tedaj je po lesu završalo. Čulo se je kakor dolg, bolesten vzdih. Gozd se je stresel in z rezkim šumom je začelo padati listje na mehka tla, zadevajoč ob spodnje, že gole veje . . .

Prišle so sloke. Naselile so se v gošči po jarkih ob vodi, ob mehkem blatnem robu. Njih dolgi kljuni so razluknjali tla, da so bila videti kakor rešeto, a kazala so nedvomno, da so blizu one velikočrnooke, lepe ptice, pri katerih imenu zaigra vsakemu pravemu lovcu srce v pričakovanju in veselju. In tam so se vrstile otožne vrbe in jelše, vmes so se gnetle druge nizke tankovejnate in goste mačičarice. A Aron je poznal ta svet. Bil si je v svesti svoje sposobnosti, stopal je sigurno in mirno po tem jarku in koža na čelu se mu je nagubala, da je bil videti, kakor bi se zadovoljno smehljaj. Obstal je in se za hipec ozrl po gospodarju. In tam notri je mehko zaprhutalo in se izvijalo iz gošče. In visoko gori nad jelšo se je za hipec prikazal dolgi kljun, so se zasvetlikale grahaste prsi in sloka je izginila pred očmi. Bili so sladkootožni, nepopisni, čara in poezije polni dnevi . . .

Za slokami so prišle kozice in race. Voda se je razlivala po senožetih in travnikih, iz nje so gledale rjave bilke in gosto, visoko resje. In Aron je stopal po vodi oprezno in se oziral po gospodarju, ki mu je sledil v visokih, čez kolena segajočih črevljih. Nebo je bilo oblačno, često neprijazno, svinčenobarvno, okoli udov se je ovijal vlažen mraz. A ko je v bližini zletelo iz resja, zdaj tu, zdaj tam, tedaj je bilo lepo, res lepo. Od daleč so blestele s holmov raztresene vasi, po vzduhu je semtertja zatrepetal oddaljeni glas vaškega zvona . . .

A sedaj se je hipoma vse izpremenilo.

Lov, ki ga je dozdej imel on, je prešel po licitaciji v druge roke. Zdražil ga je bil trški notar, ki mu je bil neprijazen. Upanja torej ni bilo, da bi ga smel izvrševati on, Egidij Plavec. Ko je šel notar više, nego je zmožgel on, je takoj vedel, kaj to pomeni. Zdrznil se je za hipec, a takoj nato je postal malomaren, celo nasmejal se je nekaterim svojim tovarišem.

„Saj ga je plačal drago,“ je dejal, ko so šli proti domu. „Nič mu ga ne zavidam.“ —

Prišlo je poletje, lova ni bilo v onem kraju niti na srnjake niti na peteline. Egidij je hodil po polju okoli delavcev kakor navadno

vsako leto osorej. Za njim je hodil Aron. Polegala sta v senci ter čestokrat dremala in se branila muham. On je le redkokdaj mislil na lov in še takrat, ko je mislil, si je navadno govoril: „Kaj hočem, se bo pa treba odvaditi. Saj je čas, da enkrat počivam.“ In prizadeval si je misliti, kako lahko se bo temu odvaditi. Včasih ga je sicer nekaj vznemirjalo, plaho, začudeno je pogledaval Arona, a otrešel se je vselej hitro in živel je dalje mirno in brezskrbno kakor prejšnja leta. A pri vsem tem mu vedno češče ni bilo kaj po volji. Česar ni videl prej ali pa je prezrl kot malenkost, je sedaj opazil in se hudoval nad provzročitelji, da so ga pogledovali od strani in nevoljno mrmrali. A ko se je pomiril, se je čudil samemu sebi in izkušal je zabrisati svojo prenagljenost na najraznovrstnejše načine.

Tako je minevalo poletje s svojo vročino in se nagibalo koncu. In prišel je predvečer začetka lova. Solnce je bilo zašlo na jasnem nebu in velik škrlatast pas je žarel na zahodu. Vse je kazalo, kako krasen dan bode jutri. Lovci, ki jih je bil povabil notar, so pripravljali strelivo, brisali puške in čedili svoje lovske torbe. Vse je bilo dobre volje, vse je bilo nekam radostno vznemirjeno.

Egidij Plavec se je vrnil precej pozno domov. Proti večeru je sedel z nekaterimi tovariši v krčmi. Bili so dobre volje. Govorilo se je tudi o lovu. A Egidij je bil miren, tako miren, da so se mu čudili. Kakor si je govoril med poletjem večkrat samemu sebi, tako je dejal tudi danes svojim tovarišem:

„Saj je čas, da enkrat počivam!“ —

Sedaj je bil doma. Povečerjal je in se napravil k počitku. Mirno je stopil čez Arona, ki je že ležal pred njegovo sobo in zaklenil je vrata za seboj. Aron je dvignil glavo, gledal za gospodarjem in se zopet zvil v svitek . . .

Drugi dan zjutraj ga ni strpelo v postelji. Kakor na povelje ga je nekaj dvignilo in moral je vstati. Ozrl se je po sobi, zmajal je z glavo ter hotel zopet leči. A v tem hipu je začel trkati Aron z repom po vratih. V tistem hipu je začelo glasneje utripati Egidijevo srce.

Šel je od postelje in stopil je k oknu. Kakor po stari navadi je pogledal i sedaj tja ven. In zunaj je bilo krasno. Tam v ozadju so plavale mlečnobeleg meglice nad krompirjevimi njivami, tam daleč se je svetlikal rumeni gozdni rob, a nad njim je vabilo skrivnostno nebo. Egidij, kje si?

In v Egidiju se je nekaj utrgalo. Zatrepetal je, kakor bi bila potegnili po sobi ostru sapa, zatrepetal, kakor trepeče drobna bilka

v studenem zimskem mrazu. In nastopil se je na okno in skrtil je obraz v dlani ter jokal kakor otrok.

A na vrata je trkal Aron . . . Po cesti mimo je šla družba glasnih lovcev . . . Egidij je odskočil od okna in skrčil pesti.

„Ah, ah,“ je sikal polglasno, „mislil sem, da bode lažje, da bode lažje!“

Toda polagoma se je umiril. Kolikor više je lezlo solnce, toliko je bil mirnejši in popoldne se je že smejal in norčeval . . .

A drugo jutro ga je zopet vrglo iz postelje. In zopet je moral k oknu. Njive so mu migale, gozd in nebo sta ga vabila še glasneje in Aron je trkal še predrznejše. In zopet je slonel ob oknu in oči so ga skelele. In zopet je krčil pesti ter sikal:

„Ah, ah, mislil sem, da bode lažje, da bode lažje!“

Po dnevu se je zopet umiril . . .

Tretje jutro je bilo zunaj še krasnejše. V jesenskem zlatu so se kopale njive, so blesteli obronki gozdov, v najlepših bojah se je izpreminjal jarek, kjer je Aron tolikrat stal na sloke. Ob oknu je slonel Egidij, na stežaj ga je bil odprl. Sveži vzduh mu je oveval obraz, omamljal ga. Vse mu je mrgolelo pred očmi, ni se mogel več vzdržati. Zunaj je zopet trkal Aron.

Ozrl se je okoli sebe, kakor bi koga iskal. V istem hipu se je oprezno sklonil in stopal v kot, kjer je visela puška. Snel jo je s stene ter jo parkrat obrnil v roki. Nekoliko je bila zarjavela. Vzlet je junjo iz nočne mizice in potegnil je nekolikrat po njej. Motno se je zableščala, kakor bi se bila nasmejala. In stisnil jo je k sebi in položil jo je na ramo.

Počasi, po prstih je stopal proti vratom. Neko posebno veselje se ga je polotilo. Njegov obraz je bil blede, ustnice trdo stisnjene, a okoli njegovih oči je žarelo. Odprl je vrata. Aron je privzdignil glavo. Ko je zagledal puško, je skočil kvišku, pretegnil se in se od veselja zavrtel nekolikrat okoli sebe. In hotel je naglo navzdol po stopnicah. A gospodarjev žvižg ga je priklenil k njegovim kolonom in šla sta skupno navzdol.

In stopila sta iz hiše ob zadnji strani in pomikala sta se prav ob zidovih vedno dalje, dokler nista dospela iz trga. Tu se je Egidij držal v senci nekaterih dreves in stopal previdno dalje. In ozrl se je večkrat okoli sebe. Nikogar ni bilo daleč na okoli, a vabile so njive, vabil je jarek in gozd. „Aron, naprej!“

Veselo je skočil pes dalje, vse je oživel v njem, slednja mišica je vztrepetavala. Po Egidiju je vrelo, našlo ga je zopet življenje,

zopet je bil zunaj v svojem pravem elementu. Naglih korakov je stopal za psom, pozabil je vse, kar ga je te dni vznemirjalo.

In šlo je dalje vedno veseleje, vedno brezskrbneje. Egidij je pozabil, da hodi po tujem, da krade. Prepričan je bil, da je ta okolica vsa njegova, kakor je bila nekdanj, da ima samo on stare zajamčene pravice do nje. Ta zemlja, ki jo je toliko ljubil, ne more imeti drugega gospodarja mimo njega. Nihče, prav nihče je ne razume, nihče ne zna brati iz nje, nihče ne sluti, kako moč ima v sebi. On, samo on je tisti, ki mu je znano to, kar je drugim prikrito. Čemu bi se torej bal? Le dalje, dalje!

Vedno lepši je bil dan. Pravi greh bi bil, ako bi moral čepeti doma. Egidiju se je videlo, da še ni nikdar solnce sijalo tako žareče kot danes, da se še nikdar niso mešale pred njegovimi očmi tako čudovite boje kot danes. In njegove oči so žejno pile to krasoto, v njegovi duši je bilo svetlo, v njegovem srcu lahko.

Še tja na oni greben, tja, kjer je tolikrat tako veselo pokalo!..

A glej, kaj je to? Tam med bližnjimi drevesi se je nekaj ganilo. Veje so se upogibale in čez nekaj hipov se je prikazala na robu visoka moška postava.

Bil je notar. Na njegovem rjavem obrazu je visel škodoželjen nasmeh. Pogledal je zaničljivo Egidija, a v istem hipu se je ozrl za Aronom, ki je bil nekoliko korakov spredaj. In še škodoželjniji nasmeh se je pojavil okoli njegovih usten. Počasi je snemal puško z rame, pritisnil jo k obrazu ter pomeril.

Predno se je Egidij prav zavedel, je počilo. Aron se je valjal med krompirjevico na tleh. Tulil je nekoliko hipov, da je šlo skozi mozg, a potem je utihnil za vedno.

Egidij je strmel predse, kakor ne bi vedel, kaj se je zgodilo. Pristopil je notar ter mu vzel puško iz rok. Ni se mogel braniti, notar bi ga bil lahko slekel in pretepel, ne da bi se bil ganil . . .

Notar je izginil, ne izpregovorivši besede. Šele tedaj se je zavedel Egidij. Stresel se je po vsem telesu ter stopal počasi k Aronu. In kakor bi ga bila sunila nevidna roka, vrglo ga je nekaj na tla in obležal je zraven Arona v razoru z glavo obrnjeno proti tlom.

In ležal je dolgo, dolgo . . .

A osmi dan potem je umrl za pljučnico, ki si jo je bil nakopal v razoru. Ko so ga pokopavali, je deževalo, kakor bi lilo iz škafo. Nizko, skoro do tal so se vlačili oblaki. Skrile so se njive in gozd in jarki. —

Moderna manira in Žmitkov Poc.

Napisal dr. Ivan Prijatelj.

II.

edaj ko smo po glavnih črtah zasledovali razvitek modernega slikarstva in spoznali neprecenljive pridobitve njegove, sedaj nam pač ni treba izgubljeni nobene besede o prej navedeni slovenski kritiki „moderne manire.“ Veselimo se rajši, da je slovenski slikar naslikal podobo, ki se da res z modernega stališča govoriti o njej.

Slikar se imenuje Peter Žmitek, mož z železno voljo in nadnaravnim veseljem do dela. Nam je takih mož prekrvavo treba. Saj ženijev imamo itak dovolj, pa vendar nikamor ne pridemo ž njimi. Nam je treba ljudi, ki stokrat lačni, stokrat žejni, stokrat odgnani, stokrat razočarani, stokrat iznova verujejo, da pride čas, ko bodo siti, sprejeti, pogoščeni in priznani. Tega seveda nikoli ne bo. Ali dobro je vendar, ako verujejo. Edinozveličalna je vera! Tak fanatičen vernik je Žmitek. V Ljubljano je šel, na Dunaj, v Peterburg in Prago iz samega poguma. Imel ni ničesar in nikogar ne tukaj ne tam. In če ni imel kaj jesti, pa je šel na kor pet: „Gospodine, pomiluj!“ pa mu je odleglo. Naposled, saj so bili vsi naši umetniki v prvi vrsti kaj drugega, potem šele umetniki. Zakaj pa bi ne bil eden tudi cerkven pevec! O počitnicah je prihajal gledat domovino vselej z drugimi, bistrejšimi očmi. Ostre so te njegove majhne, urne oči, kadar iščejo, iztičejo po potih, ki bi se dalo po njih pri nas kam priti, ponižno - neustrašne, kadar ni zopet nič, a mehke in otroškosrečne, kadar se zasveti v njih odsev umetniškega momenta. Žmitek neprestano išče. V Peterburgu je videl v muzeju Aleksandra III. slike ruskih umetnikov iz ruske zgodovine in nekatere tudi kopiral. In ker velja muzej Aleksandra III. za hram ruske narodne umetnosti, mu je prišlo na um, da mora narodna umetnost pričeti z zgodovinarstvom. Začel je zasledovati historicizem in v svoje začudenje prišel do sedaj že občeznane spoznanja, da ni nikjer več laži, našminkane teatralnosti in zlatopene neresnice nego v zgodovinskem slikarstvu. Slikar vam izbere iz zgodovine kakšen dogodek, ki se da lepo zgrupirati na platnu. Nato razvrsti figure v efektne poze in jih obleče v zgodovinske kostume, katere slika kolikor mogoče natančno. Toda ako imaš količkaj umetniškega čuta v sebi, čutiš

potem pred tako sliko samo, kako je mož iskal po zgodovinskih knjigah snovi, kako je razpostavljaj figurice in jih oblačil v stare, pisane cape. O kakem čuvstvu, toploti duše niti sledu. Morebiti kje kaj narodne šovinistne oholosti, a drugega nič. Po vsem svojem značaju je zgodovinarstvo kakor nalašč za akademije, kjer se tudi še neutrudno goji. A vendar je nekaj v zgodovini, kar vabi. Neka skrivna moč je v njej, ki vleče naše oko vedno zopet nazaj v prošlost. In naposled so tudi pravi umetniki slikali zgodovinske slike, pred katerimi se ne moremo ubraniti vtiska globoke resnice. Kje je tu meja, ki so jo vpoštevali eni, prekoračili drugi? Kaj pa nas veže s preteklostjo? Odgovor: sedanost. Davnina ni nikoli propadla, ako je v svojem bistvu zvezana s sedanostjo. Narobe pa je vtisk sedanosti glasnejši in v svojem učinku zmerom bolj zmagujoč, kadar ga spremlja jek iz davnine. Notranja zveza s sedanostjo naredi torej prošlost živo. Zato so za nas mrtvi vsi čisto slučajni zgodovinski dogodki, žive pa oni davni prizori, ki se je v njih razodela kaka osnovna lastnost naroda, ponavljajoča se še danes kot značilna črta narodne duše. Toda treba je najpoprej dobrega spoznati sedanost, potem se šele da postaviti na resonančna tla preteklosti. Tako pravi Žmitek in se bavi začasno z neposrednimi vtiski sedanosti. Z zadnjo sliko je šel v polpreteklost, ki je pa na imenovani sliki živa kot sedanost.

Žmitkova slika je problem slovenske umetnosti.

Da se razumemo: slovenski slikar ne boš, ako boš slikal Krjavlje in Mozole, ampak šele takrat, kadar upodobiš nekaj, česar je polna tvoja duša, kar hodi s teboj vse dni in noči, kar je del tebe, ki si Slovenec, s čimer se čutiš eno. Šele takrat se bo zableščalo na našem obzorju nekaj kakor vedrina bodoče slovenske umetnosti. Pa to je lahko pokrajina, potujoč berač, obraz našega pesnika po milosti božji ali truma romarjev pri Materi Božji na Brezjah. Samo da tvoj predmet najprej tebi govori mnogo, potem si lahko uverjen, da bo govoril tudi nam. — Hvala Bogu: Žmitkova slika niso gartenlaubske pevke na koru v belih pečah, zlatih avbah, nabranih ošpetljih in gizdavih šapljih. To ni defreggerski prizor v vaški krčmi z neizogibno dečlo, debelo krčmarico, obligatnim župnikom, prepotrebni učiteljem in kratkočasnim gospodom gozdarjem. To so naši ljudje, kakor hodijo že stoletja in stoletja zvečer s težkimi koraki od dela domov: počrnjeni, glinasti, resni obrazi, ki se zvečer pred hišami trudno upro v mrak, kakor da bi pričakovali od nekod nadnaravne rešitve iz trdega stanja svojega. Nad drugim so že tako obupali.

Solnce zahaja: cesta se vidi, kako se vsa bela in oprášena vije proti selu. Na prag pride trgovčeva hčerka, ki je bila nekda v samostanu v šoli in je sedaj doma v prodajalni, dišeči po petroleju, a z mislimi in hrepenenjem daleč daleč. Popoten človek prihaja. Odkod? Pač iz daljnega, lepega sveta. A to ni noben popotnik, ki si ogleduje svet in vriska po cestah, ampak samo berač, star mož. Pri „prošnji“, cerkvici, ki jo je naredil sam, pozvanja in srenja se zbira. To je tem ljudem muzika in molitev obenem. Samo posvetno se naše ljudstvo, ki mu itak na svetu ni bilo nikdar dobro, sploh nikoli ne veseli. Doli na Belokranjskem pleše narod kolo „na čast majki božji“. To je ono razdeljeno, mešano, ščemeče veselje, ki je od daleč malo podobno francoskemu veselju, kakor ga je spravila v verze francoska moderna in na oder Yvette Guilbert. Danes ples, jutri giljotina. Juhé! Po naše pa bi se to reklo: Danes ples, jutri nebesa. „Za mizo smo sedli, smo svete pesmi peli . . .“ Na Žmitkovi sliki so dobili obliko oni kmetje, ki so stopili včasi pred oči njemu, ki je bil največji slikar slovenski, Wolfu. A on ni smel slikati teh svojih rojakov, zato ker je moral upodabljati svete nebeščane. Samo kadar so se mu le preveč rinili pod čopič, jih je naslikal kar pod kako Materjo Božjo.

Pristno slovenski moment je torej ujel Žmitek na platno. A tudi tehnično ga je obdelal tako, da je presenetil vse svoje prijatelje. Zlasti izborno je zadeto občutje večera. Vidiš: čisto počasi se bliža mrak, in predmeti se izenačujejo v tonih. Te „suhe, mrzle“ barve so naravnost izvrstne. In samo večerna svetloba je bila tu na mestu. Solnce bi naravnost bolelo. Ono naj sije drugam, ne na to skromno, sivkasto, hladno, polmračno življenje teh kovačev, mlinarjev . . . . ., katerih očetje so vedeli povedati o boljših časih, teh izlečenih, izdelanih žensk, ki niso več ženske, ampak delavke. Žmitkova slika je barvna simfonija slovenskega uboštva, ki hodi na božja pota in propada. In naposled se zdi človeku še to pomembno, da sedi v njej na sredi vseslovenski berač.

Seveda, sliki se pozna, da je delana brez zadostnih sredstev in potrebnege časa. Na slikah umetnikov večjih narodov vidimo, kako so študirali, primerjali in poizkušali linije, figure, skupine in tone. Pobarvali so poprej platno za platnom, predno je zadnje obveljalo. A Žmitek, kateremu so baje celo berači-modeli ušli, češ, da v eni uri več priberečijo, nego zaslužijo v njegovem ateliéju — hlevu, si tega ni mogel privoščiti. Nedostatki so vidni: perspektiva gosposke ženske odspređaj — ki je sama na sebi v hipnem pri-

pogibu izborna ideja — moti, odzadi sili neka hiša preveč v ospredje. zvonček se hoče približati in pustiti cerkvico, kakor da bi ga Poc vlekkel, in mali otrok v naročju stoječega moža bi moral dobiti milejši ton. A to so samo relativni pogrški, ki se dado popraviti. V karakteristiko pa bi se moglo reči: realizem je še tu pri tleh in še ni dobil stilističnega vzmeha. Vse je snov, anekdota . . . Žmitkova slika je skrbno seštevanje drobnih opazovanj na foliji sujeta, ki je ideja. A to še ni množenje in ni še potenciranje. Ko si bo Žmitek prisvojil tudi te operacije navadne matematike, bo dal slovenskemu pobožnemu ubožtvu stil. In bogve: morebiti se šele potem narodi mož, večč malokomu dostopni višji matematiki slikarstva.

Četrți februar.

Februar prišel je spet četrți
in ž njim čas, ko sem prinesel v dar
srce tvoji dušici odprti;
toda bilo njej daru ni mar,
in gorje mi novo dal četrți
februar.

In obstal sem beden kakor car
v svoji slavni stolici razdrti
in v tišini jokal ko nikdar.
Vsako leto zdaj po nadi strti
pojem „requiem aeternam“; kar
srečnih bilo dni je, razprostrti
so ta dan pred mano, a vsekdar
jih uniči hitro ko dih smrti
njih mogočni večni gospodar,
dan nesreče in teme: četrți
februar.

Petruška.

Najlepša himna.

Spomin na „Schillerjevo hišo“ v Gohlisu pri Lipskem.

Stopnice trhle, lesene
 držé med štiri stene.
 Skoz dvoje okenc svit
 večerni se v sobo razlija;
 v njem snuje za nitjo nit
 brezglasna mi poezija . . .
 Na mizo oziram se nem,
 na knjigo spominsko potem,
 na stene zrem začrnele,
 na vence po njih uvele . . .
 In čuj, ubožni ta kraj
 odmeva od pesmi sedaj,
 od himne veselja glasne,
 ko solnce tone in gasne . . .

Dà, tukaj, v izbi podstrešni,
 kjer često je trkal glad
 na vrata neutešni,
 tu bival je pevec mlad.
 In ko je beda pozimna
 do njega silila v stan,
 je pevcu privrela himna,
 veselja himna ¹⁾ na dan!

Vi vprašate, kar sem jaz
 v ubožni se vprašal stanici:
 Uboštvo, lakota, mraz?
 In zraven veselja klici?

A glejte! Zakaj li ne? —
 Ta soba se širi, širi;
 odete so z bleskom vse,
 z bogastvom te stene štiri . . .
 Veselja razkošnega spev,
 sijaj, opojnost, nada —
 kako li pije ta sev
 pohlepno duša mlada,

¹⁾ Pesem „An die Freude“.

ta bedna, vklenjena duša,
 ki sicer le bol okuša . . .
 Prelešten, preblažen je san —
 zatorej, veselje, na dan,
 kaj mraz, kaj beda pozimna . . .

In glejte: Da duša se pne
 lahkó v sijaj iz temè —
 to njena najlepša je himna!

A. Funtek.

Iz bosanskega perivoja.

Vsa planina bliska se,
 kot bi solnce jo zažgalo,
 se iskrilo ji v osrčju.

Moja deva, lahka srna,
 moja deva, jasna zarja,
 se sprehaja po planini,
 in odseva vsa gorica
 od obraza njenega.
 Zame bere šopek rdeč,
 trga sladki karamfil,
 trga divji rožmarin.

C. Golar.

Melanholija.

V več ne obliva bleščeča me zarja,
 ki sije iz tvojih nebeških oči,
 v noč sem zablodil med vihro vršečo,
 kot bliski se vžigajo v srcu strasti.

V prah je razbito mi krasno svetišče,
 le s križem pobegnili sem iz razvalin —
 s hladnim ponosom na licih umiram
 in padam, pogrezam se v brezdno globin.

C. Golar.

Na pragu.

Spisal Ivan Cankar.

II.

Klet je služila prej Bog vedi kakšnim namenom; če bi bila poznala Metka povesti iz romantičnih časov, bi ji prišle na misel skrivnostne dogodbe. Po mrličih je dišalo, po dimu mrtvaških sveč; na sivih stenah so še ostali vzdih, ostale so prošnje, ki jih Bog ni bil uslišal. Zasvetila se je včasi kaplja na steni, belo oko se je zasvetilo, ki je gledalo topo in ni več prosilo . . .

Tla so bila prstena in neravna, strop je bil čudno obokan, morda so se vile stopnice nad njim. Tam, kjer je stala postelja, se je nagibal poševno čisto do zemlje, tako da Metka ni smela vzdigniti glave. Sveča je žarela na ognjišču, toda luč se je izgubljala; pila so jo valovita tla in žejne mokre stene so jo pile; postelja je bila v temi.

Metka je trepetala, ustnice so se premikale in so molile polglasno.

„Češčena si, Marija, milosti polna . . .“

Ustnice so se premikale, srce pa ni molilo.

„Tako so me ostavili samo, zaprli so me v mrtvašnico . . . In komaj sem bila prišla, nič jim nisem storila. Sunili so me iz hiše in so me zaprli . . .“

Pa bo ugasnila luč, razprostrla se bo tema vsenaokoli. In duhovi si bodo pomeli zaspane oči, s tihimi koraki bodo stopali iz kotov, zmerom bliže k postelji. Iztegali so že prej suhe, dolge roke po stropu in po stenah; iskali so in niso našli, zato ker se jim je bleščalo. Vzdrampil so se in so izpregledali.

„Usmilite se, ker vam nisem nič storila! Prišla sem samo po malo ljubezni, en sam prijazen pogled mi je bil v mislih. Ali, ker ni ljubezni, pa samo usmiljenja malo . . .!“

Razpravila se je hitro, ugasnila je svečo in je legla. Postelja je bila mrzla in vlažna. Odela se je preko glave, sključila se je in je zatisnila oči . . .

Široka bela cesta se je odprla tam, na obeh straneh visoki jagnedi. Na licih so se še poznali sledovi solza, toda že so se ustnice smehljale svetlemu solncu naproti, ki je stalo nad gozdom.

Poženi, voznik, solncu naproti! — Voznik pa je bil star in čemeran, nič se mu ni mudilo. Od začetka se je Metki zdelo, da je pot kratka; na koncu so se stikali jagnedi in cesta se je nagnila v smrekov gozd. Toda jagnedi se niso hoteli razmekniti, gozd se je umikal; kakor prej se je temnilo v daljavi morje temnosinjih smrekovih vršičkov. „Ali se vidi od tam v dolino, v mesto?“ je vprašala Metka. „Vidi se!“ je odgovoril voznik. — Tam, kjer so se stikali jagnedi, se je pričenal nov svet, zakaj tam se je že videlo v dolino, v mesto. Žarko je zasijalo dopoldansko solnce, vsa dolina ga je bila polna; bele vasi so se bleščale tam, mesto pa je bilo skrito v daljavi, v migljajoči srebrni svetlobi. „Kje je mesto?“ je vprašala Metka. Voznik je pokazal z bičem, Metki pa se je bleščalo in srce, ki je gledalo namesto oči, je trepetalo od prazniškega pričakovanja. Cesta se je vila v dolgih ovinkih strmo navzdol, iz kotlin se je vzdigal prijeten hlad. Voznik se je okrenil k Metki in je iztegnil bič. „Tam doli je pokopanih tristo Francozov.“ Metka se je ozrla. Kotlina je bila tako globoka, da nikoli ni posijalo solnce vanjo in še v juniju je ležal sneg na dnu. Mrtvaški hlad se je vzdigal iz nje; bila je kakor ogromna čaša, do vrha polna bele megle. Metki so se smilili ubogi Francozi, pokopani tam pod snegom; ležijo tam, pač sto let že morda, in nikoli niso videli doline, niso užili žarke solnčne luči. Morda se priplazijo kdaj, ob jasni noči, natihoma do ceste in se ozirajo doli; mesec sveti in v dolini se blešče bele vasi; mesto pa je skrito v somraku, spi trudno spanje in sope težko . . . Zadaj je bil že gozd, voz je bil dospel na ravnino. „Zdaj bomo že pač kmalu tam, v mestu?“ — Voznik se je nasmehnil. „Še bo treba potrpeti, na pol poti smo komaj.“ — Pa je bila vožnja že dolga, veliko je bilo hrepenenje. In ker je bil voz šele komaj na pol poti, se je povrnila Metka v prijetne sanje, zato da bi se nenadoma vzdramila: glej bele hiše tam, glej visoke cerkve! — Kako je čudno, da je uresničenje tako blizu — samo še tri ure morda! Sanjala je kdaj, ob žalostnih urah, in zdelo se ji je, da se sanje ne uresničijo nikoli. Samo igrala se je ž njimi, ker so bile tako lepe; po vrtu je hodila in je vedela, da hodi po tujem vrtu; ne sme se skloniti in utrgati rože, ne sme se vzpeti, poseči po zrelem jabolku. Ali glej, zdaj se sklanjajo polne veje same in rože se ponujajo . . . Kje je bilo pač mesto, v kako čudni daljavi, kakor nebesa! Pa se je približalo, samo še tri ure morda. Tako jadrno hiti hrepenenje, tako počasen je voz; jagned za jagnedom in nikoli konca, ovinek za ovinkom, mesta pa nikjer! Še ustavil je voznik, skobacal se je z voza in je stopil v

krčmo. Kako počasi pije voznik! Sedi pač tam in se razgovarja s krčmarjem, zato ker je star in se mu ne mudi nikamor. Tudi konju se ne mudi; globoko je povesil glavo in čaka in dremlje. Nagnilo se je že solnce, kmalu pride mrak, ob dremotnem pustem mraku šele se prikaže mesto na obzorju, temno morda in neprijazno . . . Poženi, voznik! Solncu naproti in sanjam, ki so se uresničile in čakajo blizu. Glej, že se je zasvetilo tam, že se je vzdignilo prazniško belo poslopje, vsa lepa prihodnost se je zasvetila v žarečem popoldanskem solncu . . .

Zavzdihnila je; domislila se je svojih sanj in tudi teme se je domislila, ki je bila vsenaokoli, težka in neprijazna. In obšla jo je žalostna misel — povsod je tema, v mestu in tam v kotlini, kjer spe ubogi Francozi in ne vidijo nikoli solnca . . .

V sobi je zakričalo, zaškripala je postelja in Metka je vztrepetala od strahu. Vzdignila se je in je poslušala . . . „Prokleta!“ . . .

„Da bi le vedela“ — je pomislila Metka — „če so duri zaklenjene! Šla bi in bi odprla ter pobegnila . . .“

Stopila je na mrzla tla in je šla tiho proti durim. Izza razpoke se je svetilo, imeli so še luč. Pokleknila je in je pogledala v sobo. Videla je skozi razpoko samo rdeči zabuhli stričev obraz in roko, ki je držala svečo. Obraz pa ni bil več človeški, bil je obraz satanov, kakor ga je videla v hudih sanjah. „Ubil bi človeka in bi se nasmehnil!“ Klečala je pred durmi in je trepetala, ni si upala prijeti kljuko in poskusiti, če so duri zaklenjene. „In da bi stopila v sobo, ubil bi me!“

V sobi je šepetalo — govorili so sikaje, s stisnjenimi zobmi.

„Ali si se že napravil? Ali že imaš otroka v hiši?“

Hihitajoč, pritajen smeh se je oglasil in postelja je zašumela.

„Molči, prokleta!“

Roka, ki je držala svečo, se je tresla.

„Jaz pa vidim, če imam zaprte oči; dobro sem te videla, kako si se bil splazil s postelje!“

Strašen nasmeh mu je spačil zabuhli obraz.

„Ej, nisem se plazil zaradi otroka!“

Nato je izginila sveča.

„Čakaj, da se tudi vprihodnje ne boš!“

Oglasili so se tihi koraki, nekdo je stopil k durim in zahreščal je ključ v ključalnici.

Metka se je vrnila v posteljo; mraz ji je bilo in trepetala je.

„Zdaj so me zaklenili, lahko bi pozabili name za zmerom!“

Ali misel ni bila žalostna; izpregovorila je polglasno in mirno je bilo srce. Spomnila se je čudnih pravljič, tistega človeka, ki so ga pokopali živega in, ki je imel bele lase in stoleten obraz, ko je stopil iz groba . . .

„Zakaj je stopil iz groba?“ . . .

Prišla je bila Metka iz krajev, kjer ni solnca, iz mladosti, kjer ni veselja. Zato je bilo njeno srce polno sanj. Hodila je po grapavi in strmi poti, nihče je ni vodil ljubeznivo za roko in nihče je ni srečal, da bi jo pozdravil prijazno. Zato je bilo njeno srce polno ljubezni; do vrha polno, ker se ni mogla razliti . . .

Zgodilo se je po noči — pol je bila resnica in pol so bile sanje — da se je prikazal človek na pragu in ves svetel je bil njegov obraz. Stopil je k postelji in se je nasmehnil, iztegnil je roko in je pobožal Metko po licu. Vztrepetala je od sreče in je pokleknila, da bi mu poljubila roko. „Čakala sem te tako dolgo in tako goreče sem te ljubila!“ — Zdrznila se je in nikogar ni bilo pred posteljo, tema je bila vsenaokoli.

V sobi se je premaknil stol, kakor da bi kdo siloma zašel obenj.

„Kaj hodiš po sobi?“

Nato je bilo tiho, ali kmalu so se spet oglasili koraki in nekdo je prižigal vžigalico.

„Zakaj ne spiš?“

„Tudi ti ne spiš! Ej, ali si pametna!“

Svetla razpoka je izginila v durih.

„Ali ti je oirok zmešal pamet?“

„Tudi tebi ne da otrok miru! Kaj me briga otrok!“

Nekaj časa je bilo tiho, nato je zašumela postelja.

„Saj ne bo dolgo pri nas, toliko ti povem! Taka bo, kakršna je bila njena mati!“

„Tvoja sestra!“

„Vlačuga je bila . . . Bog vedi, če se še ti nisi ukvarjal z njo!“

Nekdo je pljunil naglas.

„Ne vstani mi več; slišim te, če z mezincom zganeš!“ —

Metka je slišala vdrugeč tisto besedo in legla ji je na misli kakor mora. Ni mogoče, da bi bile vlačuge take, kakršna je bila njena mati. Majana je bila in slabotna, manjša in šibkejša od Metke. Obraz njen je bil otroški, plašljiv in poñleven, v čelo je bila zarisana globoka guba in obrvi so bile zmerom strnjene. Metka ni vedela, da jo je ljubila; spoznala je svojo ljubezen šele ob tisti

uri, ko je videla mater na črno pregrnjenem odru med svečami, in zajokala je. Obraz je ostal, kakor je bil; obrvi so bile še zmerom strnjene in tudi globoka guba ni izginila s čela; samo ustnice so bile blede.

„Njena mati je bila vlačuga!“

Metka se je spomnila, da ni govorila mati nikoli s sosedami in da jo je malokdo pozdravil na cesti. Zgodilo se je tudi, da se je včasih kdo ozrl za njo ter se malo nasmehnil? Zakaj se je ozrl in nasmehnil? Mati je bila tako uboga in plašna, nič smešnega ni bilo na njej... Vlačuga je bila!... Ali njene roke so bile vse raskave od dela, tudi njene oči so bile rdeče in trudne, ne samo od dela... Vzbudila se je Metka po noči, mati je sedela za mizo in je jokala. Nerazumljive so ji bile takrat materine solze, komaj jih je videla v polspanju. Noč pa je bila dolga in zjutraj so bile materine oči rdeče in zatekle. Pomislila je Metka: komu so bile namenjene tiste solze, iz kakšnih spominov so se rodile, iz kakšne bolečine?

„In ona bo, kakor je bila njena mati!“

Kaj se bo zgodilo, kam pač pojde? Prišla je v mesto, vse sanje bi se morale uresničiti, pred prag je stopila, da se odpro velika vrata v svetli tempelj božji. Toda odprle so se nizke duri v nizko zaduhlo izbo in zasmel se ji je naproti obraz ostudne živali. Tako so jo bile prijele sanje za roko, vodile so jo — nič ni slišala za sabo pritajenega hudobnega smeha — ter so jo dovedle do strašnega cilja. Prestrašila se je in je okamenela, prosila bi in ni mogla vzdigniti roke. Zdaj šele je začula zloben krohot in korake, ki so se oddaljevali.

Stresla se je in se je vzdramila.

Narahlo je zahreščalo v ključalnici, odklepal je nekdo oprezno in zelo počasi. Nato je zaškripala tudi kljuka prav natihoma.

„Ali spiš, Metka?“

Metka ni mogla zgeniti z roko, odprla je ustnice in ni mogla izpregovoriti.

V sobi je zašumela postelja.

„Kod hodiš, vrag?“

Na pragu je bilo mirno.

„Glej ga, se je že spet napravil. Kje imaš ključ?“

Premaknil se je stol, skočila je bila s postelje.

Zapraskalo je na steni, zasvetilo se je. V nemirno plapolajoči luči vžigalice je ugledala Metka strica, ki je stal pol razpravljen na

pragu. Duri niso bile popolnoma odprte, Metka je videla v sobi samo roko, ki je držala gorečo vžigalico.

„Kaj pa hočeš tam?“

„Ali spiš, Metka?“

Luč je mahoma izginila, Metki se je zableščalo pred očmi in nato je bila tema.

„Saj ne spiš, Metka, ozrla si se! Rečem ti, Metka —“

Udarilo je v sobi ob posteljo, prevrnil se je stol.

„Samo to sem ji hotel povedati, vlačuga prokleta —“

Duri so se hrupoma zaloputnile, glasovi so bili tišji.

„To sem ji hotel povedati, da ne bo dolgo pri nas, da ne sme ostati pri nas — o, prokleta!“

Spet je udarilo v sobi, prevrnilo se je in nato je zašumela postelja.

„Poznam te, starec! — Zdaj je tema — ali vidiš, kam sem spravila ključ? Le poslušaj — ali slišiš, kam sem stopila? Poznam te, starec! Napil se je in zdaj bi se igral z otrokom.“

Stric je odgovoril nerazumljivo, zakašljaj je in je umolknil. —

Nekaj strašnega, neznanega je ležalo Metki na srcu. Ni ji bilo več mraz, ali trepetala je in dihala je težko.

Tako ji je bilo ob tisti uri, kakor da so jo privedli siloma in zvezano v temo. Vrgli so jo na trdo posteljo in tako je ležala, roke zvezane na hrbtu, noge zvezane in iztegnjene, težko odejo na prsih. Tema je bila naokoli in še dobro, da je bila tema. Zakaj zunaj čakajo, in ko pride čas, odpro duri. Pol ljudje, pol živali, ostuden smeh na živalskem obrazu, ostudno poželjenje v mokrih, krvavo obrobjenih očeh. Stali bodo na pragu, ozirali se na plen; nad njih glave se bo vzdigala roka, ki bo držala svetiljko, in rdeči nemirni žarki bodo skakali po stropu. Plen pa bo ležal mirno, zvezan na rokah in nogah . . .

Polagoma, trudoma se je izvila prošnja iz srca, trudoma so se zgenile roke in so se sklenile.

„Češčena si, Marija, milosti polna . . .“

(Dalje pril.)

Moravske slike.

Spisal Podlimbarski.

1. Na Hani.

ko se peljete od Dunaja naprej s Severno železnico po zemlji Dolenjeavstrijski in Moravski, pa pogledate iz voza na pokrajino, postane vam tesno pri srcu in misel vam uhaja nazaj v vaš južni planinski svet. Vaše oko blodi po ravnini in išče, kje bi bilo kaj zanimivega, pa zastonj. Primerjate svet, ki ste ga pustili onostran Donave z onim, ki se razprostira okrog vas. Kolika razlika! Tam visoke gore različnih oblik, okroginokrog sama mnogoobraznost in mnogovrstnost ter romantična krasota, vsak kot idila, tukaj sama ravnina in sama dolgočasnost; tam bistre vode prozorne čistosti, tu se vozite čez kalne in motne potoke, rečice in reke, napojene z vsakovrstno žlindro, ki se odteka iz tovaren. Res, da vidite mesta, trge in vasi, pa ti ne koketujejo z vami, se ne stavijo obširno na vid, kakor bi jim ne bilo mar vašega zanimanja; ravnodušno se peljete mimo njih. Obilo rodeča polja se ščeperijo okrog vas, pa za te se turist ne meni, in v dim zagrnjene tovarne žalijo njegov okus. Nevoljno vzdihnete: Kakšna puščoba v tej pokrajini! — pa sedete v kot kujeja, odkoder hočete opazovati sopotnike. Ogledujete jih in razvrščujete. Ta je Čeh, oni Poljak, ta Nемеc, oni Rus. Ugibate, čemu potujejo ti ljudje, in same mrzle številke zapazite na njih licih: vsak potuje s kakršnimsibodi računom v glavi. V kotu zapazite človeka, kakršnega v svoji skromni domovini še niste videli. Ves sključen sedi, prilično oddaljen od sopotnikov; na njegovem usnjatem, rumenkastem obrazu je razlito vse polno misli in računov. Lasje mu vise v svedrcastih kodrih preko ušes po licih. Njegove ostre oči se mnogokrat zazro skozi okno na rodovitno polje in večkrat se potrese njegov život, odtrkne njegova glava, zabingljajo svedrcasti kodri, kakor v nevolji, da Bog v starih časih tudi te blagoslovljene zemlje ni obljubil Abrahamovemu rodu. No, kmalu ste se nagledali poljskega žida. Dolgočasno, skoraj zanikarno vam postane v duši. V kot se stisnete, oči zaprete. Nekaj časa še uživate svoje notranje duševno življenje, sanjarite o daljnih in vam tako bližnjih stvareh naposled vam dremota prileze na trudne oči.

Pa le ne mislite, da so ti kraji tako pusti, kakor se vam zde, ko jih opazujete iz kupeja. Poskusite enkrat pa se poučite o njih na mestu. Saj ste med Slovani, še predno prispe železnica na Moravsko. Pridite enkrat po zimi, pred pustom, ko se vrše veselice, pa se ustavite v Ogrskem Gradišču, Napajedlah ali Prerovu, pa idite na primer zvečer pogledat na selski ples. Plačajte vstopnino in vstopite v gostilniške prostore. Ljudstva tam najdete kakor klasja na polju, ker veselica je prirejena v prid Šolske Maticе. Le to vas prosim, nikar ne govorite nemški, ker tukaj se s tem nikomur ne pripkujete. Prišli so časi, ko oblije Slovana rdečica, ako se mora s Slovanom razgovarjati v nemščini! Govorite v svojem maternem jeziku, kakor vam ga je Bog dal in slovnica, s tem nastopite kot slovanski gost in zelo se vas obvesele. V duši čutite, kako vas vse občuduje. — Nekateri vas smatrajo za Poljaka, ker Poljaki so jim najbližji sosedi, a drugi slovanski naobraženi možje po prvih besedah vedo, da ste Jugoslovan. Vse strmi, pa gre šepet od vrste do vrste, od para do para, da se nahaja v njih sredi Jugoslovan. Posade vas na častno mesto. Nekaj slovanski izobraženih mož sede k vam. Ko ti zvedo, da ste „Slovinec“, zasije jim radostno presečenjenje na obrazih, ker prišel je k njim mož iz onega malega naroda, ki tako zvesto gre roko v roki s češkim narodom. Začne se izpraševanje in pogovor. Seveda se vrivajo malenkostna nespozumljena zaradi različnosti v jeziku, pa to vašo zabavo oživi in osoli, ker vsi imate najboljšo voljo in željo, da bi se po bratovsko sporazumeli. Le vaša nemščina naj ostane lepo za plotom vaših zob, ker sicer se začno vaši novi prijatelji izpogledavati, gladiti brado in sukati brke, skrivajoč neko neljubo misel. Čeh ve, kaj ima pričakovati od sosednje Germanije, zato ne mara rabiti doma njenega jezika; Rus in Srb se nimata ničesar bati, zato se tudi doma rada pokazeta, če umeta nemški. Počudite se, kako gladko in zvonko teče tem ljudem njih rodni književni jezik, da jim nikdar ni treba pripletati tujih stavkov, besed in citatov, kar se često godi za slovenskimi omizji in celo v slovenskih časnikih. Še predno ste se dobro ogreli in pokrepčali, ste se že prepričali, kako dobro poznajo ti ljudje slovenske razmere in kako diskretno in taktno umejo govoriti o naših grdih stvareh.

Ogledate se. Mimo vas se šetajo koreniti ljudje obojega spola v najpeštrejši narodni obleki. Gledate in gledate. Vaši prijatelji so uvideli, da ste se udomačili, odpočili in okrepčali. Povabijo vas v plesno dvorano. Ravnokar plešejo „besedo“ ob zvokih dobre so-

kolske godbe. Čudom se čudite. Kaj takšnega se niste nadejali. Ko da ste prišli majnika na bujno pisan travnik, kjer stoji glava pri glavi najrazličnejšega in najkrasnejšega cvetja in roževja in rahel spomladanski veter pihlja, pa se glava priklanja glavi, oko se žari v očesu in lepota prvorasle mladosti kipi v vseh teh pisanih bitjih. Slišali ste že nekoč nekaj o moravskih narodnih nošah, videli jih pa še niste. A nocoj jih vidite vse: one, ki jih je kultura, Bog ve zakaj, zatrla in one, ki še krase moravsko ljudstvo pri vsakdanjem delu in mu krepe narodno zavest. Dalje in dalje se razvija ples; plešejo zahradniček, kalamajko, šateček, cibulenko in druge narodne pleses s primernim petjem. In o polnoči se prične veliki mazur. Važno se vse pripravlja nanj. Nalašč sta prišla iz Krakova dva dijaka akademika, da izurita mladino v tem imponantnem plesu. Prijatelji vas povabijo na galerijo, da bi bolje videli. Nekdo, ki pozna slovanski svet, vas opozori, da veliki mazur treba videti na poljski zemlji, v Lvovu ali Varšavi, kako ga umejo plesati Poljaki. No, vam tudi na češki zemlji ugaja viharni ples širokih sarmatskih ravnin.

Pa vi morda niste prijatelj plesov. Naj pleše sam kralj David v najpestrejšem staroizraelskem kostumu in v najlepših svedrcastih kodrih kar in kjerkoli hoče, vi ga ne marate videti in posnemati. Nič ne de, Morava vam nudi tudi drugih zanimivosti. Pridite sem po leti! Pridite, kadar vam moravska Slovač kaže svoje vinograde in polja, kadar „požehnána Hana“ kipi pod zlatim klasjem, kadar spašnike na Valaškem in Kravarskem ožive velike črede živine. V Breclavi zapustite železnico, pa potujte na vozu ali peš poleg nje. V ljudnat poljedelski kraj ste prišli. Vasi so velike, čedne in imovite. glede na število prebivalcev nadkriljujejo marsikako slovensko mesto. Poprečno na vsaki dve uri naletite na mesto ali trg. Skraja je nekatero mesto še v nemškožidovskih rokah, n. pr. Breclava, Hodonin, dalje pa imajo vsa do Olomuca pristno češko upravo. Po zgodovinsko znamenitih krajih hodite. V temo ostanejo skriti dogodki velikomoravske države in delovanje slovanskih apostolov, a jasno se črtajo na zgodovinskem pozorišču boji Otokarja z Rudolfom, Jurja Podjebra z ogrskim Matjašem, navali Tatarjev, Švedov, Francozov in Prusov. Husitje so tu bili svoj težki boj za novo uredbo življenja. Sem so z Ogrske udarjali Turki, tod so poljske vojske hitele Dunaju na pomoč; Napoleon je peljal tod svoje mnogojezične legije na Rusko. Za časa verskega razkola se je skoro vsa Morava poprijela svobodnejše misli; celo olomuški kapitelj je

bil prepojen z novimi idejami in tudi oni, ki je sedel na mogočnem stolcu sv. Metoda. Potem je prišla protireformacija in ž njo znani vseobčni grabež v imenu svete Kristusove vere. Mnogo krvi je teklo na tej blagoslovljeni zemlji. Na zapadu je bila Morava najbolj slovanska zemlja; več stoletij je bila tu češčina uradni jezik, tudi v ponemčenih mestih, kar izpričuje premnogo starih čeških listin. Plemenite slovanske rodbine so tod cvetle: Kravarji, Cimburki, Žerotini in mnogo drugih.

Dosti vtiskov dobite na Moravskem in marsikaj vidite in slišite, kar pobudi vašo slovansko zavest. Zdi se, da na Moravskem bojni krik ne sme utihniti. Tudi dandanes se tu bojujejo. Kakšen vrišč je bil jeseni 1899. leta po preklicu čeških jezikovnih naredb, koliko hrupa napravijo vsake volitve, celo navadni izleti sokolski in nemški do kraja razburijo kri. V vsakem mestu kipi narodnostno sovraštvo in navdušenje, pa tudi po vaseh na narodnostnih mejah je živo. Ko je po belogorski bitvi češki narod padal in padal, je postala Morava nemški eldorado, „Musterland“ so jo imenovali Nemci. Sedaj se ta nemški vpliv na vseh straneh krha in ruši. Čehi pravijo, da je Morava glede na narodno probujenost zaostala za petdeset let za svojo posestrimo, kraljevino Češko. Do pičice velja to le za ono pokrajino, ki se razteza ob ogrski meji, za Valaško in Slovaško, kjer prebivajo Čehi brez nemške primesi. Tam ni narodnostnih bojov, mir tam kraljuje in romarstvo je v najlepšem cvetu; v ostali, zapadni Moravi se pa z velikim naporom in razburljivo naglico dela, da se popravi zamujeno. Mnogo mož je pri delu. Poleg domačinov se trudijo na polju prosvete in napredka mnogi delavci iz kraljevine. In glej — ti delavci so zadeli že na odpor pri neki stranki, ki gotovo hoče tudi narodovo blaginjo, pa noče takšne, ki bi bila zanesena iz „husitske“ kraljevine. To je stranka olomuškega nadškofa, iz katere se je že oglasil v češkem jeziku pisan list, oznanjujoč seperatizem s trditvijo, da na Moravskem ni Čehov, ampak so sami Moravci, in da so iz kraljevine priseljeni Čehi husitje in tujci, ki tu dražijo, mamijo in slepe dobro moravsko ljudstvo. Pa zdravi češki misli takšen nezmisel ne more škodovati. Da, nov duh veje iz kraljevine in ta kmalu izpodrine staro, ves narod uspavajoče geslo: moli in delaj! Na njegovem mestu pa se zasveti nauk, v katerem je tudi molitev, ki časti Boga in človeka, geslo: delaj in misli! S kakšno žilavostjo in vztrajnostjo se tu dela! Znano je, koliko store Čehi za šolstvo in da ima vsaka vas poslopje, ki nadkriljuje vsa druga poslopja, tudi župnišče, in to je

narodna šola. Kjer dežela ali občina noče ustanoviti češke šole, loti se dela narodna podjetnost, ki se ne zadovoljuje samo z otroškimi vrta in ljudskimi šolami, ampak ustanavlja tudi srednje šole. Na primer: v Olomucu je bila češka realka živa potreba, saj je imela ondotna češka gimnazija več dijakov nego nemška gimnazija in realka skupaj. Pa država nič, dežela nič, občina nič, ker povsod še gospodarijo Nemci. Tu je umrl pred tremi leti rodoljub Stejskal — ime tega preprostega moža naj bi si zapomnili vsi Slovani — ki je zapustil šolski družbi svojo hišo, in Čehi so v njej odprli 1902. leta prvi razred svoje realke, v katerega se je vpisalo precej 96 učencev. Hanaške občine so obljubile svojo pomoč in tudi izdatno prispevajo. Lansko jesen pa je že dežela sama morala obljubiti, da prevzame to realko. Tudi druge srednje šole so vzdrževali in še vzdržujejo Čehi sami, istotako dve višji dekliški šoli: Vesno v Brnu in Pöttingeum v Olomucu; niti kraljevina nima tako dobro urejenih dekliških šol.

V tem je Morava res daleč za kraljevino, da v deželnem zboru še vedno vladajo Nemci, dasi ima le prav slabo tretjino Nemcev, torej primeroma manj, nego jih ima Kraljevina. Pa vlada je umela volilne okraje tako razpredeliti, da je potisnila češko prebivalstvo v manjšino. Kaj bi bil dal Dunaj, ko bi bil mogel moravsko mejno grofijo odtujiti za večne čase češki kraljevini! No, danes morda nekateri na Dunaju že vedo, da bi ne bilo slabo za Avstrijo, ko bi bil ves cislitvanski sever od Čeremoša pa do Šumave v slovanskih rokah. Le en zgled, kako so razdeljeni volilni okraji za državni zbor. Svoje dni, ko se je delala volilna geometrija, sta imeli mesti Olomuc in Prostějov večino nemških glasov. Da bi ostala ta večina za večne čase neporušljiva in da bi češki Prostějov za vedno se pogreznil v nemški večini, so vtaknili Nemci v to skupino še nekje daleč ležeče mestece Nemški Brodek, ki šteje 64 samih nemških glasov. Pa račun se jim je skazil. Prostějov je v zadnjih desetletjih silno narastel, se dvignil v industrijsko mesto, otrese se nemške uprave in zdaj odločuje v skupini imenovanih treh mest s svojimi češkimi glasovi; olomuških čeških glasov, ki tudi od volitve do volitve rastejo, že ne potrebuje več. To pa hudo peče olomuške Nemce, da zastopa njih mesto v državnem zboru češki poslanec, in zelo radi bi se iznebili Prostějova, ki so ga svoje dni samooblastno potisnili v nemško skupino. Želel bi, da ste bili v Olomucu pri zadnjih državnozbornih volitvah! Videli bi bili nepopisno navdušenje na eni, neznanski srd na drugi strani. Ob desetih po noči se

je objavil izid volitev. In takrat je zahrumel po ulicah klik: Naši so zmagali! Največ navdušenja so kazali ljudje, ki nimajo nikakih državljanskih pravic in ne volijo, namreč posli in stare babe. In videli bi bili nemško gospodično, kako je s solzami v očeh in s tresočo besedo tožila, da so Nemci propadli. Četudi ima Olomuc v državnem zboru češkega poslanca, vendar olomuških Čehov volitve še niso popolnoma zadovoljile: nekaj židov in renegatov trgovcev, ki žive od češke okolice, je volilo z nasprotniki ali se pa ni udeležilo volitev. Zato so sklicali Čehi na prihodnjo nedeljo 25 ljudskih shodov v češko okolico in 50 doktorjev, časnikaev in pisarjev je hitelo oznanjati po okoliških vaseh, kdo je v mestu škodljivec češkega naroda. Takšni shodi se prirejajo po vaseh po vsaki krivdi, ki se zgodi Čehom v ponemčenih mestih. In nobena stvar ne imponira Nemcem toliko kakor škoda v trgovini. Moravska dela Nemcem velike skrbi, ker tukaj jih čaka neizogibna izguba. Če Nemci že zdaj toliko vpijejo po časnikih, ako izgube kakšno mesto, koliko bo vpitja, kadar pride deželna uprava v češke roke! To se, kakor vse kaže, kmalu zgodi in takrat si marsikaka gospodična obriše solzo jeze in sovraštva.

Pa pustimo narodnostne boje na strani; v njih je mnogo krutega in barbarskega. Dal Bog, da pride doba, ko potihnejo in pravica in ravnopravnost zavladata na vseh straneh! Idite z menoj v mirno hanaško vas! Prijazno stoji na ravnini in že od daleč se blešče njene bele hiše. Preko polja greva, v katero je priroda položila neizčrpeljive sokove, in mimo travnikov, ki se jim vidi, da jim Hanak ni pustil razvijati se po božji volji, ampak je posejal vanje rastline in zelišča, ki dajo živini krepko in dišečo hrano. Dosti ljudi je na polju in marsikak voz naju sreča; vsak je vprežen z iskrimi gosposkimi konji, za katerimi bi večče oko vojaškega remontnika z veseljem pogledalo. Pred vasjo naletiva nemara na veliko čredo gosi in rac, ki se pasejo na oskubenem pašniku, na požeti njivi, ali pa gagajo in brbajo po blatnatem potoku, umetno razširjenem v lužo. V vasi sva. Same lične hiše, lepo v neprekinjeni vrsti kakor v mestu; po večini so pobeljene, novejše so pa tudi rdeče iz žgane opeke, neometane, kakor je zdaj šega po mestih in vaseh gori v Nemčiji; vse gledajo na cesto ali na ulico, ker njih pročelje je tako prikupljivo, da jim ga ni treba skrivati v kakšno temno in nesnažno dvorišče. Ako ste radovedni in mimogrede pokukate skozi odprta okna, zapazite semintam fine okenske zavese ter pregrinjala, in če vam rože na oknih ne branijo pogleda v sobe, zagledate hišno

opravo, ki bi lahko stala pri gospodi v stanovanju. Mirno krasne „Narodne škole“ greva, pa vzdihneva: Ko bi se pri nas na Slovenskem toliko moglo dati za šolo! Napise vidiva v vasi, ki kažejo blagostanje in napredek; tu je selska parna mlekarna, tam bralno društvo, tu je posredovalnica za nakup poljedelskih strojev in obenem delavnica za njih: poprave in zopet tam se delajo tvaružki ali kvargeljni, ki pod francoskim imenom „formage du N.“ nosijo slavo hanaške vasi daleč po svetu. Dve, tri gostilne vidiva; ni jih preveč za tako razprostrano vas. Vsekakor bo treba stopiti v eno, da do kraja pregledava hanaško vas. Kateri bi dala prednost: Češki kroni, Češkemu levu ali Moravski orlici? Odločiva se za Češko krono, ki se sveti sredi vasi, blizu šole in cerkve. V čisti in zračni sobi sediva pri posrtnski mizi; ob steni visi nekaj časnikov, v veliki omari je shranjena majhna knjižnica z Ottovim naučnim slovníkom, na steni mapa čeških dežel, slike narodnih buditeljev in iz domače zgodovine. Jezik se razvozla, pogovor se nama vname od sladkosti življenja in od njega težav. O napredku in blagostanju čeških kmetov se pogovarjava in vmes prepletavava slabe novice, ki ste mi jih prinesli iz domovine, temne slike, ki plašo gredo raz jezik, o revščini, izseljevanju, o mlačnosti in podivjanosti in o tlaku ter propadanju na jezikovnih mejah. Tako se nama je razvil dar govora, da govoriga že tudi z rokami. V tem se gosti zbirajo pri veliki mizi sredi sobe. Zvedavo se zdajpazdaj najine oči obrnejo nanje, in tudi oni se radovedno ozirajo na naju, ker slišijo, da tako živo besedujeva v jeziku, ki jim le napol razumljiv zveni na uho. Ne traja dolgo in glava te družčine stoji pri najini mizi. Priljudno se predstavi — vaški nadučitelj — ter naju povabi, da prisedeva k veliki mizi, da bo večja družba. Preseliva se, ker žetiva, da bi se seznanila s hanaškimi ljudmi. Same Hanake imava okrog sebe. Čitali ste nekje, da so Hanaki čvrsti, samozavestni, ošabni ljudje, ki prezirajo tujce in se le med seboj ženijo, ki se s ponosom trkajo na prsi, rekoč: Mi smo Hanaci! No, samozavest ni slaba lastnost in tujca, posebno žida korenito odganja. Kmalu se prepričava, da Hanaki niso več narod, obdan s kitajskim zidom. Med dostojnimi ljudmi sediva, med ljudmi, ki so razen nadučitelja in učitelja vsi kmetje, pa kažejo dostojnost in neko inteligenco v vedenju, besedah in na obrazu. Ko bi nadučitelj ne bil prepričan, da ima same izobražene kmete pri sebi, ne bil bi naju povabil medoje. On je prva oseba v vasi, izobražen, vesten gospod, visoko spoštovan in dobro plačan. Čehi vedo, da ima on prihodnost naroda v rokah in v svoji glavi. Zopet

se vname pogovor. Oni naju izprašujejo odkod in kaj in o naših krajih, midva izkušava prodreti v njih življenje, mišljenje in delovanje. Hvaliva jim naše vinorodne gorice, o naših peščenih pašnikih, iztrebljenih gozdih in plitvih njivah govoriva spoštljivo, a do navdušenosti se ne moreva povzpeti, o naših turistovskih športih govoriva previdno, ker bi jih Hanak krivo razumel. Vsa družba naju z zanimanjem posluša in gleda, naposled reče nadučitelj: „Vsak po svoje in kar more“. Odkrito poveva, da sva šla čez polje zato les v vas, da vidiva, kako se živi in gospodari na toliko slavljani Hani. To je nadučitelju voda na mlin, in odstavkoma zveva od njega vse, kar želiva. Pripoveduje nama, da deluje že trideset let na Hani in da pozna to pokrajino kakor svojo dlan. V prejšnjih časih so se sosedji norčevali iz Hanaka, da mu je dobra „bochta“ nad vse na svetu, a dandanes se mu več ne more očitati tesnosrčen lokalni patrijotizem, ker poleg svoje žirne pokrajine, ki ga živi z mastnimi kolači in buhtami, ljubi tudi svojo širšo češko domovino in mnogo žrtvuje za češko idejo. Da nama dokaže svojo trditev, pokaže na tri tablice, ki vise v kotu gostilne na steni. Razlaga nama, da so v onih tablicah diplome, katere pošilja osrednja Šolska Matica vsakemu, ki je daroval 200 K v šolske namene. Kolikorkrat se pošlje 200 K, tolikrat pride diploma. One tri tablice so last vaških fantov — mladeničev — ki imajo pod tablicami svojo belopogrnjeno mizo, pri kateri se shajajo zimskih večerov. V teku zadnjih šestih let so mladeniči med seboj nabrali 600 K, in prišle so diplome, ki so se vtaknile v tablice in na slovesen način obesile na steno, da pričajo o narodni zavednosti in požrtvovalnosti vaške mladine. Poleg tega so pa lani poslali 200 K za narodno gledišče, ki se stavi v Brnu. „To so vrli mladeniči, kaj? Letošnjo jesen pošljejo zopet svetovavski dar v Prago,“ pristavi z zanosom nadučitelj in oči se mu radosti svetijo. Dalje pravi, da se je občina zavezala prispevati za češko realko v Olomucu po 200 K na leto, dokler realke ne prevzame dežela, in da je šlo lani iz vasi vsega skupaj 500 K za šolske namene, deloma v Prago, deloma v Olomuc. Midva poslušava te reči, potapljava oči v mizo in nekaj naju zbada v srce, neprijetna zavest, da nisva bila napram slovenskim narodnim potrebam tako darežljiva in požrtvovalna, kakor so ti kmečki ljudje, ki sede poleg naju. Nikakor ne moreva drugače, pa poveva, da se ume tudi v slovenskih krajih apelirati na radodarnost selskega ljudstva in da župnik v izpodbudo z lece pove, koliko so darovali fantje in dekleta, koliko možje in žene zadnje štiri nedelje pri darovanjih za cerkvene po-

trebe in v tekmovanje primerja, koliko je prišlo pri sosednji župniji v dar od istovrstnih ljudi. Hanaki se pomembno spogledujejo, in ko hvaliva veličastvo naših cerkev, kimajo z glavami, češ, pobožni ljudje ste doli; to je dobro. O naših šolah pa modro molčiva. Nadučitelj pa reče: „Ko bi Čehi imeli par amerikalanskih milijonarjev, pa kaj stavim, da jim eden ali drug takšen milijonar na svoje stroške postavi vseučilišče na Moravi, tako se je uveljavil pri nas nazor, da je ono, kar ima posamezni človek odveč, last celokupnega naroda. Morda pride čas, ko se bomo tudi z amerikalanskimi milijonarji lahko ponašali.“

Kmalu se zasučé pogovor na gospodarske stvari in o samih številkah se plete beseda. Danes se gospodarji zbirajo v gostilni zato, da prenaredé pravila vaške zavarovalnice za govejo živino, na katero so med seboj tako zavarovani, da plačuje vsak živinorejec od živali, ki je nad 6 mesecev stara, v zavarovalnično blagajno po 50 vinarjev na leto od vsakih 200 K cenjene vrednosti zavarovanega živinčeta. Ako se žival poškoduje ali pogine, se nagradi 80% škode. Vsako četrto leta se živina na novo cení. Kakor se je izkazalo v zadnjih štirih letih, je oni prispevek po 50 vin. prevelik, zato ga hočejo nocoj znižati na 40 vin. Blizu 500 komadov živine imajo zavarovane. Dalje imajo v vasi govedorejsko društvo, ki je poskrbelo za to, da se je uvedlo žlahtno bernsko plemo in se v vasi več ne vidi mnogovrstna marogasta živina različnih plemen. Nadučitelj vse natanko ve in pozna, ker v vaškem živinorejskem in v krajnem gospodarskem društvu je odbornik in vesten činitelj. On ve, koliko je konj v vasi, koliko goveje živine, koliko stotin gosi in rac se proda na leto na Dunaj, koliko voz sladkorne repe se pridela, koliko ječmena gre iz vasi v pivovare. Prijetno ga je poslušati. Za časa sladkorne krize je imel že svoj načrt, kako obvarovati kmete reparje škode pri njih gospodarstvu. V vasi sta dve društvu parnega mlatilnega stroja. Oba stroja veljata 9000 K. Vas šteje 53 celih neporušenih posestev. Hanaki svojih posestev nikakor nočejo deliti in nočejo imeti polkmetov v občini. Prigodilo se je pred nekaj leti, da je hotel vaščan na drobno prodati svojo kmetijo, a sovaščani so mu napravili obstrukcijo s tem, da so mu na dražbi ponujali prav nizke cene za posamezne parcele, tako da je moral umakniti prodajo na drobno in je potem celo posestvo za par tisočakov draže prodal enemu samemu prekupniku. Domače pivo pijejo, ki jim izborna tekne. V sosednji vasi je selski pivovar in v poldrugo uro oddaljenem mestu zopet eden. Trezni, delavni in za blaginjo

vaščanov vneti nadučitelj nama nadalje slika blagostanje v vasi, ki ga s svetom in dejanjem sam pospešuje. Treba, da vzameva svinčnik in piševa, sicer si vsch številik ne moreva zapomniti. V posesti vaščanov se nahaja okolo 300 akcij samih narodnih podjetij, namreč treh selskih cukrovarov, dveh pivovarov, sladovne v Prostějovu, žganjarne v Litovli, selske tovarne za umetna gnojila v Prerovu, in Narodnega doma v Olomucu. To znaša okroglih 60.000 K, ki so založeni v narodni prospch, pa to iz ene same vasi na Hani!

Poslušava o razvitku na kulturnem polju. V vasi je društveno življenje razvito skoraj kakor v kakšnem mestu. Svojega Sokola ima in župan sam mu je starosta. Pri Sokolu je „prednaškovi odbor“, ki skrbi za predavanja v zimskem času. Govornik se navadno povabi iz bližnjega Olomuca. Seveda je tudi gasilno društvo v vasi, odbor osrednje Šolske Matice in javna knjižnica, ki po posebnem odborniku vsako nedeljo od ene do treh popoldne izposojuje knjige in jih nazaj sprejema. V nečem je probujenim vaščanom izpodletelo: hoteti so zasnovati društvo, ki bi prevzelo v ohrano neko revno gorsko vas na narodnostni meji v severni Moravski, kateri je pretila nevarnost nemškega navala; pa ta ideja se ni mogla dodobra oživeti. Neko društvo je v vasi, ki naju še posebno zanima, in to je Omladina — društvo mladeničev. Vsak gospodarski sin plačuje v društveno blagajno na leto po 2 K, hlapec po 1 K. Kdor to plača, ima za društvo volilno pravico; volijo se pa v Omladino starosta in trije svetovalci. Namen društvu je, paziti na red v mladini in ga ohraniti; zanj je starosta odgovoren županstvu. Vsako zimo priredi veselico v večjem obsegu. Včasi se priredi tudi domača zabava v kakšni hiši, kjer imajo za možitev godno hčer. Mladeniči nakupijo mesa, ki se pripravi v dolični hiši, vse drugo prida gospodinja; pa večerjajo, na kar gre vsa družba v gostilno k počtenemu plesu. Velik red vlada v mladem svetu. O pretepih in pobjih ni nikdar slišati, tudi ponočni mir se ne kalí z vpitjem. Občinski tajnik ima spominsko knjigo ali dnevnik, kamor zapiše vse važnejše dogodke, ki so zadeli vas. In tam se bere, da je pred več leti župan kaznoval starosto Omladine z denarno globo in sramoto, ker je mladina zakrivila neko nerodnost. Hanaki so zelo napredni ljudje: nove gospodarske stroje kupujejo z veseljem skoraj kakor otroci igrače; pa tudi konservativni so: v cerkev hodijo, kolikor je prav, in kadar zvoni angelovo češčenje, se vsak odkrije, četudi ne moli vselej.

Nadučitelj prinese iz knjižne omare debelo knjigo, časnik „Selské Listy“ 1900. leta, kjer je v podlistkih med drugimi opisana

tudi njegova vas. Ker misli, da bi mu sicer morda ne verjela vsega, pa bere iz časnika, koliko prihaja časnikov v vas. Strmiva, ko dozveva, da dobiva vas, ki šteje nekaj nad 1000 duš, 131 iztisov različnih listov, in sicer prihaja Český zvěrolekař (živinozdravnik) v 22, drugi gospodarski listi v 35, politični časniki v 56, revije v 6, humoristični in ilustrovani listi v 12 iztisih. Tri kmečke rodbine prejemajo najdražje češko delo, monumentalni Ottov naučni slovník, ki bo stal več sto kron, ko bo dovršen. Tudi „Vlastivěda moravská“, ki jo izdaja muzejno društvo v Brnu, obširno znanstveno in narodno delo, se nahaja v dveh hišah. Koliko pride še posebej v knjigah duševne hrane v vas, to ni znano, vsekakor pa mnogo. In nadučitelj pravi, da vaščani tudi pridno čitajo, kadar je čas za to. Dosti mladih vaščanov pohaja mestne šole, največ gospodarske in gospodinjske. V gospodarskih šolah se je učilo 12 gospodarjev in sedaj se izobraža 10 deklic na gospodarski šoli v Kroměřížu. Hanaki se neradi ločijo od svoje domače vasi, od svoje rodovitne zemlje in jim tega tudi treba ni, zato ne tiščijo preveč v srednje in visoke šole. Vendar je pa lepo število izšolanih vaščanov, ki delujejo kot učitelji, duhovniki in uradniki. Nadučitelj ve imena vseh teh na tujem živčih imenitnikov, ponosen je nanje, ker je on večinoma vsem prve kali znanja zasajal v mlada srca, še bolj pa zato, ker se ni eden ni izneveril svojemu narodu.

Tako sva se poučila o hanaški vasi, in ker se dela večer, se treba odpraviti na obratno pot. Nekdo vrže droben novčič v orkestrijon, ki stoji v kotu za durmi, in narodna himna „Kde domov můj“ zadoni po gostilni. Hvaležno pogledava nadučitelju v stare, dobre oči ter se posloviva; kmetje spoštljivo vstajajo in stiskamo si desnice. V rdečem žaru tone solnce za nizkimi češkomoravskimi mejnimi hribi, ko korakava čez polje blagoslovljene Hane nazaj v mesto. Spotoma nekaj časa molčiva, kakor bi urejevala ono, kar sva videla in slišala. Potem se začneva živo pogovarjati o hanaški vasi, kateri prisodiva glede na napredek in blagostanje prvenstvo v vrsti avstrijskih vasi. Spomniva se naše ljube slovenske krjaveljske vasi, pa ji želiva, da bi kmalu otresla svoj stari srednjeveški značaj ter se pomaknila više gori v vrsto naprednih selišč.

Pridite na Hano, ako hočete videti umne in omikane kmete! Pravijo vam: Bodite kozmopolit! Dobro. Slovanski svet je tako velik, da ste v njem lahko kozmopolit: vse v njem vidite in vsega se naučite.

Izgubljeni sin.

Vesela zgodba. Spisal Makso Mak.

(Dalje.)

ribliža se in obstane za trenotek, ali razumel je malo; ženske so govorile o Šentpetru, o kokoših in nekem tatu. Ena je omenila celo „Zelene jame“. Pri tej besedi se zbude, kakor bi jih sprožil, v Alešu najlepši spomini na mladostna leta, ko se je igral s paglavci po cele dni v „Zeleni jami“.

„Oh, to so bili lepi dnevi in pravijo, da jih ne bo nikoli več!“ začne zopet sam s seboj šepetati in oči se mu posvetijo, kakor bi padla nanje rosa, ki je oživila že uvele, obledele spomine. „V Zeleno jamo, jamo, jamo . . . Morda najdem tam tudi Jurja . . . Pa res, čisto prav, tam začnem iskati in tako počasi proti Šentpetru . . .“

V „Zeleni jami“ je pogledal za vsak grmiček, za vsako grivo, bodisi, da je hotel videti, če je še vse kakor nekdanj, bodisi, da je iskal Jurja. Od tu se je napotil nazaj proti Šentpetru in pretaknil najprej kozolce in skednje. Solnce je pripekalo, Alešu je lil znoj s čela, da se je moral neprenehoma otirati. Kakor spehano živinče je sedel, kjer je zapazil senco, sopihal in se oziral z očitajočim, usmiljenja prosečim pogledom proti jasnosinjemu nebu in solncu. Grlo se mu je sušilo in tudi želodec ga je začel opozarjati na svojo pozabljeno eksistenco.

„Tukaj ni nič, ni pijače, ni jedi, ni Jurja,“ modruje Aleš Kolaček, počivajoč pod širokim kozolcem na kupu suhega, omamljivo dišečega sena. „Zdaj jo vrežemo proti Šentpetru; pa ta vročina, ko bi imel samo kozarec vode! . . .“ Vse druge misli in občutki se umaknejo in ostane samo žeja. Kakor zapuščen od vsega sveta, opazuje Aleš iz sence z opeko krite strehe šentpeterskih hiš, nad katerimi gomazi razbeljeni zrak v komaj vidnih vrtincih. Ta tišina, prijeten hlad in enakomeren pogled, kakor bi ga hotel uspraviti.

„Eh,“ se otrese, vstane in korači proti Šentpetru, „na zadnje bi res še zaspal. Jurja ni nikjer, pa ga ni . . . Pa res, ne bi bilo napačno“ — obraz se mu razvedri — „takole, samo pol litrčka cvička in malo prigrizniti . . . tako kaj letečega. Čisto nič ne bi škodilo, pa tudi zamudil se ne bi preveč. Šentpetrčani se razumejo na kurjo rejo; oh, šentpeterska piščeta!“

Aleš se globoko zamisli in naslanjajoč se v duhu ob izrednem užitku, ki ga čaka, pospeši korake po prašni, vroči cesti. Kar zaškripajo ob eni strani ceste vrata. Aleš Kolaček se zgane in obstane; zazdi se mu, da je nekdo mimo smuknil. Ogleđa se, vrata na dvorišče so napol priprta. In kdo bi bil mimo šinil, ali pes ali človek? Vse je tiho, nobenega človeka ni slišati in vrata so samo tako napol priprta. Ali ni to sumljivo? Kaj pa, ko bi se bil Juri skrtil pred njim? Previdno odkrene vrata in stopi na dvorišče; vse je mirno, na sredi stoji voz sena. Stopi dalje. Pri svinjaku zapazi zaboj, privzdigne ga . . . nič! Kakor brez misli gleda predse in kakor v polusanjah ga sili nekaj naprej. Na drugi strani svinjaka opazi prislonjeno lestvo. Kdo bi bil prislonil lestvo in zakaj? In vse je tako tesnotiho, kakor bi nekdo čepel skrit v kotu in si ne bi upal dihati. Aleš Kolaček zleze oprezno na lestvo in s trepetajočo roko hlastno odpre vrata. Ali skoro bi bil omahnil od strahu z lestve. S strahovitim kokodakanjem izfrfotajo kokoši iz kurnika, v hipu nastane na dvorišču največji nemir in hrup. Gosi prigagajo; od nekod se pridreže psi, obstopijo spodaj lestvo in začno neusmiljeno lajati. Isti čas se zasliši tudi surov moški glas:

„Ti hudič tatinski! Joža, Mica, Janez!“

Ko zleze Aleš Kolaček z lestve in se ozre po dvorišču, zagleda množico ljudi, ki grnejo proti njemu. Divji obrazi, delavsko in kmečko oblečeni možje, žene in otroci vpijejo, kolnejo vse vprek, da ne razumejo drug drugega; le toliko posnamejo posamezni, da imajo pred seboj najbrže tistega kurjega tata, ki že pol leta krade po Šentpetru, a mu ne morejo do živega.

„Pa kako je rejen ta mrjasec!“ oglesi se nekdo izmed množice.

„Vraga, če ne,“ mu odvrne nekdo drug, „če ga zalaga ves Šentpeter s kuretino in jajci!“

Deček, skoro še otrok, potegne Kolačka za suktnjo in mu zapreti z drugo roko: „Le čakaj, ti, ti rdeča kumara, kje pa imaš našega petelina?“ Barabe se prerijo skozi gnečo in obsujejo Kolačka s točo surovih dovtipov; prebrisani paglavci nasade igle na palice in od strani zbadajo Kolačka, ki odskakuje sredi množice in pri vsakem bodcu zaječi: „Me!“

„Ali boš na miru, ti koštrun izanski, kaj pa meketaš?“ s temi besedami pristopi zastavna ženska, najbrže kaka bojevita branjevka „izza vode“, in ga lopne z debelo roko po glavi, da mu skoči klobuk čez oči. „Mar bi bil cipe lovil po barju, pa ne poštenih kur po Šentpetru! Fej, ti pregrešni kurji grob!“

Kolaček stoji prepadel sredi tolpe, niti ne sluti, zakaj nena- doma ta divji naval mase. Osebnе dotike z veliko družbo se je sploh vedno ogibal in zdaj je padel kakor z neba med te ljudi. Koliko oči zija zdaj vanj, koliko ust se odpira pred njim in mu kaže zobe! To mu vzame vso razsodnost in zavest. Ta njegova onemoglost, topost mika, zabava, draži maso do ekscesa. Gotovo je bil vsakdo v srcu prepričan, da Kolaček ni omenjeni tat, da sploh ne more biti. Vse na njem je pričalo o poštenosti: njegova rejena, nizka postava, dobrodušni obraz, obleka, klobuk. Takšen ni lopov, narobe, to je tip poštenega, korektnega človeka, ki ne more nikomur lasu skriviti. Baš ta kontrast situacije in resnice je razvnel maso, barabe so rjovele od smeha in se hahljale kakor blazne. Oživel je v tolpi tisti bestijalni instinkt, ki pozorno in hudobno preži na vsakogar, ki se razlikuje od nje, bodisi po stanu, bogastvu ali omiki, preži, da pade kateri od zgoraj mednje po slučajni zmoti, ironiji usode. Kakor bestije planejo na ubogo žrtev in čuvstvo podlosti triumfira nad propalo velikostjo. In v takih trenutjih gine, se topi duša mase v sladkem zadoščenju, v peklenskem veselju škandala.

V tem kritičnem času prihiti na dvorišče mestni redar in reši Kolačka iz nevarne družbe.

Hrupno pozdravijo barabe redarja: „Ga že imajo, ga že imajo!“

Kolaček je gledal okoli sebe in kar nič ni vedel, kaj se ž njim godi. Mirno je odšel z redarjem. Iz te omotice ga predrami na rotovžu rohneči glas policijskega komisarja: „Kako se zovete?“

Kakor bi bil ta hip šele izpregledal, zapazi Kolaček pred seboj v ogromnem naslanjaču majhnega, suhega možička dolgih in razmršenih, napol sivih las, z velikimi, črnoobrobljenimi naočniki na nosu. Možiček skoči srdito pokoncu in še enkrat zarohni: „Ali slišite, ali sedite na ušesih, kako se pišete?“

Kolaček ponižno in plaho zajeclja: „A tako, kako se pišem? Pišem se Aleš Kolaček iz Krakovega.“

„Torej poslušajte, Aleš Kolaček! Ali poslušate? Po resnici povejte, obtožite se sami! S skesanim grešnikom imamo usmiljenje. Kako pa stojite, ali niste bili vojak?“

Kolaček se vzravna in pomoli v vsej okroglosti in obilnosti svoj trebuh pred komisarja.

„Trebuh noter, prsi ven! Jaz hočem z vami govoriti, ne z vašim nesramnim trebuhom; ali slišite, Aleš Kolaček? Torej kaj ste počeli v Kosmačevem kurniku?“

To vprašanje spravi Kolačka v strašno zadrego. Kak hudir ga je nesel v tisti kurnik? Tega vendar ne more povedati, da je iskal Jurja v kurniku! To bi bila sramota za celo hišo. Bliskoma mu šine v glavo misel in spomni se, da mu je lani ušel kanarček. Brez pomisleka zajeclja: „Veste, gospod, lani nam je ušel kanarček, pa veste . . .“

Rezko mu seže v besedo komisar: „Vi sami ste tisti kanarček. Ali slišite, Aleš Kolaček? Ali nam ne uide! Taka neumnost! Ali slišite, od kdaj pa zapirajo Šentpetrčani kanarčke v kurnik? To je razžaljenje cele občine, ali slišite? Seveda, vašemu nesramnemu, nenasitnemu trebuhu zaleže menda največji kopun toliko kakor mali ptič kanarček, ki pa je popolnoma nedolžen v tej vaši današnji zadevi, ali slišite? Ampak vi, Aleš Kolaček, ste predrzen lažnik, zakrknjen grešnik in nočete govoriti resnice. Čakajte, začnem pa drugače. Povejte po resnici, koliko ste pokradli kuretine, koliko jajec?“

Kolaček debelo pogleda komisarja in vpraša zategnjeno: „Jaz . . . jajca kradel?“

Komisar skoči vnovič iz naslanjača: „Kako pa govorite? Kaj mislite, pred kom stojite?“ Pokliče redarja: „Hudoklin, v „špeh-kamro“ ž njim, tako dolgo, da se sposti in da bo suh kakor pajek!“

Pri teh besedah strepeče Kolaček kakor šiba na vodi in uvidi, da ni drugače, da mora povedati čisto resnico, potem se pa naj zgodi, kar hoče.

„Odpustite, gospod! Veste, naš Juri . . . Juri je namreč moj sin in ga že tri dni ni domov.“

Ni še dobro izgovoril in vsi navzočni se na ves glas zakrohotojajo. Celu strogemu komisarju se porosijo oči od smeha:

„Hohoho! . . . Sina v kurniku! Kaj takega pa še ne . . . hohoho!“ Komisar se uresni in vpraša strogo: „Ali slišite, Aleš Kolaček, ali ste vi norec, ali pa hočete vi nas imeti za norce! Za božjo voljo, pomislite vendar, kako oslarijo ste izbleknili! Kdo išče svojega sina v tujem kurniku!“

Kolačku se kar stemni pred očmi, misli, da se udara zemlja pod njim.

„Hudoklin,“ pokliče komisar spet redarja, „policijski zdravnik gospod dr. Strup naj pride nujno, da preišče duševno stanje tega človeka. To ni več normalno, kar tu govori ta človek.“

V par trenutkih pride zdravnik, se zapre s Kolačkom v stransko sobo in ga prijazno povabi, naj mu natanko razloži vso zadevo.

Hitro premotri zdravnik dozdevnega pacienta od nog do glave, da li zasledi kako telesno znamenje degeneracije i. t. d. Takoj spozna, da ima pred seboj normalnega človeka iz boljše rodovine, dobrodušnega in nedolžnega meščana, ki je le vsled svoje naivnosti prišel v konflikt z oblastjo, katera naivnost pa ni znamenje duševne slabosti, ampak samo izraz značaja in osebnosti.

„Vi ste gospod Kolaček? Ali nimate sina Jurja?“

Ves srečen vzklikne Kolaček: „I seveda, Juri je moj sin.“

„Le mirni bodite, gospod Kolaček! Nič se vam ne zgodi, bila je samo neljuba pomota.“

„Saj sem zmerom dejal . . .“

Nato odide zdravnik za trenotek iz sobe in se vrne s komisarjem, ki prijazno poda Kolačku roko: „Oprostite, gospod Kolaček, zgodila se je grda pomota“ . . . Zdravnik spremi Kolačka na ulico in se prijazno poslovil: „Sporočite doma gospodu Jurju, da ga pozdravlja prijatelj, dr. Strup.“

Kolaček se kar ločiti ni mogel od zdravnika, ves čas ga je nepremično in srečno gledal, kakor bi se hotel prepričati, če je ta dobri človek res samo navaden človek.

* * *

„Za pet ran božjih, Aleš, kakšen pa si?“ s temi besedami sprejme Kolačkova svojega moža na veži.

„Beži, stara!“ jo zavrne nevoljno mož in odide v sobo.

„Kje imaš Jurja?“

„Pojdi si ga sama iskat!“

Kolačkova se prestraši, še nikoli ni videla moža, da bi bil tako prepadel in ji odgovarjal tako neprijazno.

Skoro nato se vrne vajenec, ki je raznašal kruh po Ljubljani.

„Gospa,“ začne praviti paglavec ves zasopel, „kaj se je zgodilo našemu gospodu! Na rotovžu so jih zaprli. Ljudje pravijo, da so kradli jajca in kokoši po Šentpetru.“

Kolačkova ploskne prestrašena z rokami: „Kaj mi ne poveš, Lojze?“

Črez nekaj časa nadaljuje vajenec, nemirno mencajoč s koleno: „Pa še nekaj vem, gospa.“

„Kaj, kaj? Le povej, Lojze!“

Prebrisani deček se zvito popraska za ušesom; kar z jezika mu ne gre, kakor bi čutil, da ga to, kar misli povedati, nič ne briga in da je nespodobno, vtikati se v take stvari.

„Onegav — pekarjev Nace iz Šiške — mi je pravil . . . Tam v „Zvezdi“ sva se srečala . . . onegav Nace mi je pravil, da,“ Lojze se še enkrat popraska, „da je videl našega mladega gospoda v Šiški, tam v gostilni „pri Štajerki“. Nace je rekel, da je krčmarjeva salamensko . . . salamensko . . . onegava . . .“

Po teh besedah zbeži navihanec iz veže. Toliko ni mislil povedati, kar samo mu je ušlo iz ust.

Kolačkova zakliče starega pomočnika Petra in odide v sobo za možem.

„Aleš, pravijo, da so te zaprli!“

„No . . . no, seveda po pomoti. Saj pravim, ti me spraviš še živega v grob . . . s svojo neumnostjo.“

V tem vstopi pomočnik.

„Peter, ali poznate v Šiški gostilno „pri Štajerki“?“

„Slišal sem praviti, da se toči tam dobro vino, a jako drago. To ni za nas delavce, gospa. Sama gospoda hodi tja na piščance. Gostilna obstoji šele par let, lani je umrl krčmar in zdaj toči vdova sama. Pravijo, da je neki jako lepa in da se hodijo od vseh strani ženit k njej.“

„Že dobro, Peter.“

Pomočnik odide. Kolačkovo je tako presenetila ta vest, da ni mogla izpregovoriti. Alešu se je nekaj posvetilo in začela ga je obhajati dobra volja. Tudi on je že večkrat slišal, kako so hvalili ljudje pijačo „pri Štajerki“, posebno pa ocvrte piške. Ali doslej mu sreča še ni ponudila prilike, da bi se bil prepričal na svoja usta o resničnosti takega govorjenja.

Tudi pri kosilu sta molčala zakonska ves čas. Njo je nekaj skrivaj težilo, a vendar ni mogla z besedo na dan. Ko je v litru že več nego pol vina zmanjkalo, Aleš ni več mogel prikrivati dobre volje in začel je ženi razkladati dopoldanšnji dogodek. Ali ona je še vedno molčala zamišljena in menda niti pazila ni na to, kar ji je mož pripovedoval.

„Ali si slišal, Aleš?“ reče ona počasi po dolgem molku. „Kaj praviš? Še v Šiško boš moral!“

„No . . . no, Cilka, le potolaži se!“ namuzne se on milostno in rezervirano, zardi in prestavi v zadregi kozarec. „Če ne bo drugače, pa pojdem še v Šiško.“ Aleš se je trudil, da prikrije svojo vznemirjenost, ki ga je silila, da bi takoj pobral klobuk in letel v Šiško.

„To ni kar tako, Aleš,“ izpregovori spet ona po daljšem odmoru in izvije se ji globok, bridek vzdih. „Kaj takega bi ne bila pričakovala od Jurja.“ Kolačkova je bila v tem oziru stroga puritanka, niti v besedah ni bila dovoljena nespodobnost v njeni hiši. Zato ji je bilo zdaj silno mučno, govoriti z možem o Jurjevi zablodi.

„Pomisli, Aleš,“ nadaljuje naposled strogo in počasi, „taka pritepenka, taka ničvredna vdova . . . In Juri je rajši tam nego doma! Ali more kateri človek tako pozabiti vso čast in spodobnost? On iz bogate in poštene hiše, in ona . . . Aleš, Aleš, samo po kom se je vrgel ta fant? Po meni gotovo ne, moja vest je čista.“

Pri teh besedah povese Kolaček oči in zardi, kakor bi se čutil zadetega, in nerodno se zaziblje na stolu. Cecilija mu začne na dolgo in široko razlagati vse nevarnosti za to in ono življenje, ki prete družini radi Jurjeve lahkomišelnosti. „In toliko sem se trudila ž njim in upala! In zdaj naj bi se mi pogubil za ta in oni svet, na ljubo hudobni zapeljivki?“

Alešu se je začela smiliti, ko je tako tožila in vzdihovala, in kakor je bil po svoji naravi mehak in notranje labilen, pristopen vsakemu jačjemu vtisku, posebno če je prihajal od resne in skrbne Cecilije, tako so ga popolnoma prevzele njene skrbi in misli in čimdalje bolj se mu je jasnilo, da se bliža velika nesreča. Čast, blagoslov, mir, bogastvo hiše, vse uniči lahko taka zapeljivka. Na vsak način je treba hitro rešiti Jurja iz teh krempljev.

„Torej hodi, Aleš, lepo se obleci, natakni prstane in vzemi zlato uro, da ne bodo mislili, da si kako nihče. Moško nastopi, bodi hud! Juri mora takoj s tabo domov, njej pa povej, kar zasluži . . . Počasi hodi, da se ne upehaš, za grme in v senco ne sedaj, lahko zaspíš in vse ti pokradejo. Le krepko govori ž njo! Zdaj odpri usta in se potegni za svoje pravice . . . Ne bodi kakor kamen na cesti, ki si ne more pomagati z mesta ne naprej ne nazaj. Sicer pa, bogve kako spet opraviš in če mi ne narediš spet kake neumnosti . . .“

„Kakšno neumnost? Ne bodi, ne bodi, Cilka!“ Aleš se hitro praznično preobleče, priveže si črno kravato, svečano naniza prstane in pripne na telovnik debelo zlato verižico z zlato uro. Tako se je običajno oblačil samo ob praznikih in nedeljah in tako je vselej rad šel med ljudi z okrepljeno samozavestjo in visokim ponosom.

„Pa še palico vzemi! Mož brez palice je kakor vol brez roga.“

(Dalje prih.)

Morje.

Spisal E. Kristan.

II.

Veljko je maturiral z dobrim uspehom in njegovi starši so želeli, da bi šel študirat medicino. Toda on se ni mogel odločiti za to. Bal se je kirurškega noža . . .

Sedaj je večkrat premišljal sam o sebi. Priznaval si je včas, da njegove misli še ne morejo biti zrele. V življenju, ki se je bolj in bolj razkrivalo njegovim očem, je nahajal vse polno neumljivih pojavov. Svoje lastno bitje je večkrat izkušal razuditi, spoznati samega sebe, toda uspeh je bil jako majhen. In moral si je priznati: ne razumem se. Samo to se mu je zdelo povsem gotovo, da je v njem nekaj strašnega, kar se obudi vselej, kadar je razburjen. In bili so časi, ko se je nenavadno lahko razburjal, včas tako silno, da ga je hotelo notranje besnenje kar ugonobiti. Menil je, da so to samo momenti in da bode togota popolnoma izginila, ako bode izkušal premagovati samega sebe, zlasti pa, ako pride v take razmere, da njegova jeza ne bode imela povodov izbruhniti. Tolažil se je tudi s tem, da ostane razburjenost vklenjena v njegovih prsah, in s tem, da še nikdar ni uresničil grozних misli, ki so ga včas tako mučile. Ali zdravnik vendar ni hotel postati. Tisti nož — tisti nož! . . . To bi bilo morda vendar nevarno.

Veljko je bil nenavadno krepak; kadar so se napele mišice po njegovih rokah in nogah, je čutil v sebi moč peterih. In ta sila je iskala prilike, da bi se kje pojavila. Vrhutega ga je mikalo morje in tujina. Skratka: naznanil je svojim staršem, da bi rad postal mornar. Mati je zaplakala, oče pa zaklel, ko jima je razkril svoj namen.

„Misliš li, da sem te zato pošiljal v gimnazijo, da uganjaš sedaj take burke? To si kar izbij iz glave! Dvanajst let, fante neumni, dvanajst let — ali si se učil matematike? Ako bi bil hotel imeti pomorščaka, bi te bil lahko iz spodnje gimnazije spodil na morje. To so muhe, fante, razumeš?“

Veljko ni ta večer odgovoril ničesar. Drugi dan pa je šel zopet k očetu in mu dejal, da pojde vsekakor na morje.

„Ako mi dovolite, grem lahko v višjo mornarsko šolo in postanem častnik; ako pa ostanete trdi, moram iti na ladjo in vstopiti za navadnega mornarja. Grem pa vsekakor.“

Oče udari s pestjo ob mizo, hoteč tako jasno dokazati, da so sinove ideje neumne. Ali bil je v zadregi, ker mu ni mogel tega dopovedati z besedami. In po precej nemem, a vendar hudem boju je zmagal Veljko. Po počitnicah je šel v višjo mornarsko šolo.

Slavki je bilo vseeno. V mestu ni mogel ostati, kajti v tem gnezdu ni bilo ne vsehčilišča, ne drugih višjih šol, torej je bila ločitev neizogibna. Njegova nakana pa ji je celo prijala, zakaj misel na morje je bila zanjo vedno spojena z drugimi mislimi na nenavadne dogodke, doživljaje, na viharje in pustolovščine, na južne in severne kraje.

Torej na morje! . . .

Počitnice so bile kratke; obema so minile prehitro. Spoznala sta to šele na večer pred Veljkovim odhodom. Slavčin oče je dal mladeniču mnogo dobrih svetov, opomnil ga je, naj se pazi izkušnjav v „velikem mestu“, potem pa se je poslovil, kajti v navadni njegovi gostilni so ga že pričakovali stari prijatelji.

Veljko pa je ostal še pri Slavki. Razkladal ji je svoje načrte za bodočnost. Postane pomorski poročnik, potem kapitan, dobival bo vedno večje ladje in enkrat se zgodi kaj velikega. On še ne ve, kaj, a slutiti, da se mora nekaj zgoditi. Morda pride njegova ladja v veliko nevarnost, on jo reši in tako doseže slavo in . . .

„In kaj še? Vedno fantaziraš o bodočnosti, pa niti ne veš, da že sedaj živiš. Kaj veš, kaj se nekoč zgodi? In pa — vse pričakuješ od slučaja. Kaj pa sam? Ali — ali — prav nič ne misliš na to, da odhajaš.“

Veljko je vzdihnil.

„No, tak si. Zdaj vzdihuješ! Hahaha! . . .“

V njenem smehu je bilo nekaj bridkega in divjega, česar še ni nikdar opazil. Pa Slavka mu ni dala časa, da bi premišljeval.

„Včasih si mi dejal, da me ljubiš. Tudi jaz sem bila tako neumna, da sem ti rekla nekaj podobnega. Sploh sva bila oba neumna. Kdo naj veruje, da se ljubiva? Ti niti ne veš, kaj je ljubezen. Morda si kaj čital o njej v latinskih verzih. A kaj bi tvoje knjige vedele o ljubezni? O, jaz vem, jaz vem!“

„Slavka, kaj govoriš! Da ne bi vedel, kaj je ljubezen?“

„Da, da, ti ne veš tega. Tak lipov bog naj bi vedel, kaj je ljubezen, in naj bi sam znal ljubiti? — Pusti me!“ je vzkljnila, ko je položil svojo roko na njeno. „Pusti me! Ljubezen mora biti nekaj ognjevitega, nekaj gorečega, nekaj mogočnega, ah — nekaj veličastnega — a ti? — ti?“

Njen glas se je povzpел nekam v neznane višave. V očeh ji je svetil skrivnosten ogenj, tako plamenit, da ji Veljko ni mogel dolgo gledati vanje. Ona pa ga ni skoro niti videla. Duša ji je bila odsotna v čudni deželi ustvarjajoče in pogublajoče ljubezni, katero je včasih sanjala, če je bila dolgo, dolgo sama.

Veljko ni vedel, kaj naj bi mislil. Ta hip je bilo to dekle zanj prava uganka. Rad bi bil kaj rekel, a na misel mu ni prišlo nič, prav nič. Ona pa se je še bolj vnela.

„Pojdi, pojdi! Pozno je že. Jutri odideš. Če hočeš, mi včasih kaj piši. Vidiš, danes mora biti jasno. Morda najdeš tam zunaj v svetu kos ledu, ki bo pristojal tvoji lenosti, in potem se vzemita. No — meniš, da sva prva otroka, ki sta si nekaj časa domišljala, da se ljubita, in končno sta spoznala, da sta bila grozno neumna?“

„Slavka!“

Veljko ni mogel več prenašati njenih besed. V njegovih prsih se je zopet budila tista tajna divjost. One gube med očmi so se mu nabirale in ustnice so se mu jele tresti.

„Slavka!“ je kliknil še enkrat.

„Kaj ti je?“

„Tega ne trpim! Da je moja ljubezen neumnost, tega ne trpim.“

„V najinih letih je še marsikaj drugega neumnost.“

„Kaj mi mar let! Povej mi naravnost: ali si se takrat lagala, ko si mi rekla, da me ljubiš?“

Njegov glas je bil hripav in na licu se mu je že jasno odražala notranja razburjenost. Misli so se mu kalile in oči so bile kakor zalite, motne. Ves tajni bes se je dvigal v njem.

Slavka je opazila izpremenjeno njegovega bitja. To jo je dražilo. En hip je bila opojena, omotena, novi prizor jo je silno prevzel. Ali premagati se ni dala. Povedati je morala, kar ji je prišlo na misel prvi trenotek, ko jo je vprašal, ali se je lagala.

„Lagala? Pravzaprav sem se lagala. A vedela nisem tega. Tudi tebi ne zamerim. Menil si, da govoriš čisto resnico. Kaj hočeš? Bila sva neumna!“

„Slavka! . . . Slavka!“

Bil je grozen videti. V njegovih očeh je bilo nekaj rdečega, po licu so mu plavale majhne sence, prsi so se mu burno, a težko dvigale, v glavi pa mu je bilo, kakor bi mu bila polna raztopljenega svinca. V rokah je čutil krč, ki mu je napenjal mišice, krčil pesti in jih dvigal.

„Slavica! . . . Ne reci, da je bila laž! Ne reci, da me ne ljubiš! Ubijem te, ako rečeš to . . .“

„Ha ha ha! Laž, je bila, kajpada . . .!“

Tudi njen smeh ni bil popolnoma naraven. Ali Veljko je bil tak kakor razjarjena gozdna zver. Prežal je na njene besede z izbuljenimi očmi, in ko je izrekla „kajpada“, je planil kvišku, ne vede, kaj dela. Težko se mu je vila beseda „laž“ petkrat, šestkrat iz grla, njegove roke pa so pograbile Slavko za vrat in ga stiskale, stiskale . . .

Bil je močan, a tudi Slavka ni bila slabotna. Razvil se je grozovit boj; Slavka ga je suvala v prsi, praskala ga je po licu, potem je z vso močjo zamahnila proti njegovi glavi. Zadelala je lesteneč, ki je stal na mizi, sveča je padla na tla in preproga je začela tleti. Ta hip se je Veljko zavedel. Izpustil je Slavko, z nogo je strl ogenj na tleh, potem pa en trenotek buljil predse, naenkrat se je vrgel na divan, z rokami zakril lice in zaplakal kakor otrok.

Slavka ni pazila na to. Z rokami si je popravila lase, pogladila obleko in počasi, počasi se je obrnila k divanu. Njene oči so bile velike in sijajne. Prsi so ji valovale in v srcu se ji je dvigalo nekaj neznanega, kar je bila včasih nekam tajno slutila . . . Mislila je, da mora pograbit Veljka in ga pritisniti na prsi in poljubiti ga vroče, kar le more. Ves ogenj njenega srca je silil v tisti zaželjeni poljub. Že je pristopila korak bliže k divanu, a ta hip je bila zopet močna.

Brez naglaska je dejala Veljku:

„Vstani! Pojdi domov! Pojdi spat!“

Veljko je opotekaje se vstal in padel na koleno. Ona pa je zamahnila z roko in rekla še enkrat: „Pojdi spat!“

Veljko ni mogel izpregovoriti nobene besede ter je odšel. Ko je čula, da je zaprl vrata na hodniku za seboj, je pristopila k oknu in ga odprla. Videla je, kako je izginil v temi. A dolgo, dolgo je še strmela v zvezdnato noč.

Pozno je legla v posteljo. Ugasnila je svečo, a vendar se ji je zdelo, da je soba svetla, polna neke magične luči.

In v njenem srcu je pelo:

„Ljubim ga, ljubim ga, ljubim! . . .“

III.

Ko se je Veljko drugi dan odpeljal, ni utegnil več, da bi se bil poslovil. A spomin sinočnjega večera ga je pekel v dnu srca.

Za Boga, kako je bilo mogoče? Kakšno zver imam v sebi? Kakšen razbojnik sem? — In ona! Sedaj je končano! Morda si je

bila izmislila, da me prej ni ljubila. Hotela me je dražiti, saj me je vedno rada dražila. A sedaj — sedaj je resnica, saj ni mogoče drugače! Kako naj bi ljubila takega razbojnika! . . . Samo en hip, da bi mogel stopiti prednjo pa ji reči, da je bil blazen, in prositi jo, naj mu odpusti!

A ni mogel k njej. Čas je bil prekratek in sploh ni bilo priložnosti.

Ko je šel mimo njene hiše k pristanišču, si skoro ni upal dvigniti oči k njenemu oknu. Šele ko je bil na oglu, ga je prevladala silna želja. Trenotek je obstal in se ozrl.

Slavka je stala pri oknu z robcem v roki... Planil je naprej...

Kaj je pomenil tisti robec? Ali pozdrav? Mu je li sama odpustila? Ali je plakala? . . . Kakšni dvomi in kakšno trpljenje! . . .

Veljko je prišel na ladjo, prispel v novo mesto, a jedva je opazil vse to. Izprva se je izkušal potolažiti, da je ljubezen sicer izgubljena, ali da mu je Slavka gotovo odpustila. Ali neopaženo so se te misli obrnile; odpustila ali ne odpustila, to še malo pomeni; a ljubezen, ljubezen — kaj je ž njo! Če ne ljubi njega, dobi drugega . . . In to je bila najhujša bol. Ljubosumnost se je zopet dvigala v njegovi duši in vse sovraštvo do onega, ki mu jo ugrabi.

Do onega . . . do koga pravzaprav?

Njegova bol je bila prevelika, da bi bil sploh mogel mirno misliti. Nekaj dni se je opotekal po mestnih ulicah, kakor bi bil pijan, vedno s tistim znanim občutkom, da mora storiti kaj groznega. Končno se je pomiril. Vpisal se je na mornarski šoli in z delom se je izkušal iznebiti čuvstev. Oh, kako je bilo to težko! . . .

A kdo ve? — Morda se vendar moti. Saj ga je imela nekoč rada in ljubezen menda ne izpuhti kar tako. Tisti večer je bil sicer grozen, ali zakaj naj bi pokopal vse nade, predno se prepriča?

Nemiren je sedel ter pisal pismo, na papir pa so mu kapljale debele, vroče solze. To pismo je bilo težko pisati. Da bi bil napisal vse, kar je čutil in mislil, deloma čutil, ne da bi tisto tudi mislil, bi bil moral napisati celo knjigo. A ko je vzel pero v roke, ni vedel enega stavka. Da bi znal vsaj začeti! Ali kaj naj pravi, kako naj jo nagovori?

Pet ur je pisal.

Ko je položil pismo v poštni nabiralnik, mu je nekoliko odleglo. Mučile so ga še vedno razne misli, a tisto grozno trpljenje zadnjih dni je vendar pojenjalo. Nekako milo mu je postalo, kakor bi se bilo vse omehčalo v njem. Vso dušo mu je izpolnilo sočutje

in usmiljenje. Sel je v kavarno, kjer se je vedel precej neokretno, ker doslej še ni nikdar zahajal v javne lokale. Sedel je k oknu, popil črno kavo in gledal na ulico. Kmalu je prišel neki znanec in se mu pridružil. Hotel se je pogovarjati ž njim, toda Veljku se ni ljubilo prazne slame mlatiti. Srce mu je bilo prepolno.

Po ulici je šel berač in to je Veljka, ki navadno ni bil sentimentalni, globoko dirnilo. „Moj Bog!“ je vzkliknil, „to je pravzaprav grozno. Tak revež! In koliko je takih! Ne morem se iznebiti očitanja, da je greh, ako trosim denar za take nepotrebnosti, kakor je črna kava.“

Znanec se mu je smejal in potem mu je izkušal logično dokazati, da on ni kriv beračevega siromaštva in da mu tudi ne bi mnogo pomagal, ako bi resigniral na svojo črno kavo. Ali v Veljku ni govoril razum, temveč srce — in to ga je bolelo.

Prihodnje tri dni je bil ves zbeگان. Ali mu Slavka pač odgovori? In kaj mu odpiše? Včasih je šel po ulici mirno, počasi, a vendar ni videl ničesar; hodil je mimo prodajalnic, prišel je na obrežje, srečaval je ljudi, ogibal se je izvoščekom, ne da bi opazil kaj.

Četrty dan še ni bilo nobenega odgovora. Njegov nemir je naraščal . . . in osmi dan je bil resno bolan. Zjutraj je šel v šolo, a na poti je občutil tako slabost, da se je moral vrniti. Legel je zopet v posteljo. Po vseh udih ga je treslo, kakor bi imel mrzlico, in razgreta mladeniška domišljija mu je dopovedovala, da bode moral umreti. Telo mu je še bolj oslabeledo, drhtel ni več, v postelji pa končno tudi ni mogel več obstati. Oblekel se je in zlezal zopet na prosto. Komaj se je gibal. In v prsih ga je peklo . . .

Kaj bode to? . . . Umreti bode moral!

Šel je v mestni park in poiskal prostorček na prazni klopi med grmovjem, kamor je prišlo malo ljudi. Vse bolečine zadnjih dni so se zopet obnovile; zdelo se mu je, da se sam sebi smili, in plakal je, da bi se bil kamen omehčal. Naposled ni imel več solza in tako je bil potrty, da ni mogel več čutiti bolesti. Tedaj je počasi vstal in nekako kljubovanje se je začelo gibati v njegovi duši.

„Saj vendar nisem več otrok! Pa kaj, in če me tudi ne ljubi. Ako umrem, je itak vseeno. Ona bode kriva, ona. Ako pa ozdravim — kaj! Naj le ne misli, da je ona sama. Takoj si poiščem drugo. Ali pa — ne. Ne zaljubim se tako hitro. Sedaj bodem izbiral. Kadar pa najdem svoj ideal in se oženim, jo obiščem pa ji pokažem, da sem tudi brez nje lahko srečen . . .“

Ta hip pa se je domislil, da je tudi moških mnogo na svetu in — Slavka je lepa. Koliko ženinov bode iztegovalo roke po njej! Tudi ona bode lahko izbirala in lahko našla. Pred oči mu je stopila slika. Videl jo je ob objetju drugega, ki jo je privijal na prsi in poljuboval. In zopet mu je bilo, kakor bi moral zblazneti.

Sam ni vedel, kako je prišel domov. Vlekel se je kakor senca, in ko je prišel v svojo sobo, je padel onemogel na divan. Nekaj ga je dušilo, da bi bil glasno zastokal, toda iz grla in iz prsi se mu ni mogel izviti noben glas. Dolgo je ležal na divanu; misli so mu ginile, občutki so mrli. Naenkrat je skočil na noge. Plašno in vprašujoče se je ozrl po sobi. Bilo mu je, kakor da se je nekaj zgodilo, a ni vedel kaj. Tedaj mu je pogled obtičal na mizi. Oči so se mu razširile in roke zadržtele.

„Kaj je to? . . . Pismo!“

Njeno pismo!

Sedaj mu je dvajset let, a tako otroško boječega in upajočega, plašno radostnega čuvstva ni imel, ko mu jih je bilo komaj deset. Nikdar še, nikdar. Bal se je odpreti to pismo, ali pa so mu bili tresoči se prsti preslabi, da bi bil odtrgal omot. Buljil je v papir s čudnim, motnim pogledom. Naposled je sedel na stol pri oknu in počasi prerezal ovitek.

Najprvo je pogledal podpis, kakor ne bi bil vedel, čigavo je pismo.

„Slavka! Slavka!“

Že to ga je razveselilo. Čital je njeno ime; ta hip mu je bilo to skoro toliko vredno, kakor bi stala ona sama tukaj. In pa — Slavka. Podpisuje se samo s krstnim imenom!

Oh, ti neumni Veljko! Od otročjih nog se poznata; kako pa naj bi se drugače podpisala?

„Oh, ti neumni Veljko!“ — to je bilo tudi v pismu . . . „Da, da, ti neumni Veljko, dasi si dve leti starejši od mene. Ali ti nisem rekla, da ne poznaš ljubezni, da ne veš ničesar o ženskem srcu in o njegovih čuvstvih? Ako bi bil tako velik filozof, kakršnega si se včasih delal, bi bil moral že tisti večer vedeti vse in razumeti vse. Zakaj pa mi nisi pogledal v oči? Nikdar prej te še nisem imela tako rada kakor tisti večer. Ne vem natančno, kaj mi pišeš. Drugikrat prečitam tvoje pismo bolj pozorno. Sedaj mi še vse črke plešejo pred očmi. Samo to ti povem, da si neumni, Veljko, ampak moj neumni Veljko. Ali je to dovolj? Ali hočeš še več? Slišiš, moj Veljko, samo moj Veljko in jaz tvoja, samo tvoja Slavka! Zakaj? — Kaj

mi mar, zakaj? Čutim, da te ljubim, pa najsi bode pametno ali pa neumno. Ljubezen je menda vedno neumna; ako je pametna, pa ni ljubezen. Tako, tu imaš odlomek moje filozofije. In zdaj zbogom . . . Čakaj . . . Tega pisma ne odpošljem danes. Čakaj malo! Trpi malo! Ako ne trpiš, itak nisi vreden moje velikanske ljubezni, ti neumni moj Veljko! Majhno kazen si sploh zaslužil. Torej na svidenje — tvoja Slavka . . .“

Opišite sijaj solnca, kadar vzhaja v maju, opišite škrjančkovo pesem, kadar se dviguje v jutranji zrak, opišite vonj rože, kadar se je ravno razvila iz popka . . . tiste nebeške sreče, ki jo je Veljko čutil ta hip, ni mogoče opisati.

„Trpi malo! Neusmiljena . . . malo! Da veš, koliko sem pretrpel! A kaj sedaj to! Saj je končano, končano in sedaj je vse dobro.“

Popoldne je bil Veljko zopet zdrav kakor tista pelargonija, ki je cvetla na njegovem oknu.

(Dalje prih.)

Moderni pekel.

In vklenili so jih hlapci
milijone revežev —
in v okovih so jokali
in čakali deležev.

Smrt je temu delež bila,
ječa drugemu temna.
Ta v nebesa je poletel —
drugi padel v dno peklà.

Tudi jaz sem bil obsojen,
kazen moja — bridka smrt.
In v tej hudi, hudi uri
prosil sem Boga potr:

„Čuj me, Otec Ti nebeški,
rad prišel bi v dno peklà!“
Kje je pekel? — Tam je pekel,
sredi njenega srca!

B. Baebler.

Prešeren v Moravčah.

Spominska črtica. Makso Pirnat.

Drug za drugim mi odhajajo s tega sveta prijatelji, sosedge in znanci v mojem rojstnem kraju. Nabralo se jih je že precejšnje število tistih, katere sem bil ob odhodu v tuji svet ostavil doma čile in krepke, veseleče se svojega zdravja in svoje lepe Moravške doline, ki so pa v teku dolgih let mirno pozaspali v smrtno spanje.

Najprvo je zgrmel v zgodnji grob orjaški sosed Rjavšek. Pred odhodom v ljubljanske šole me je še kaj lepo ostrigel na balin in obljubil, da me o postu obišče v Ljubljani in mi prinese za pirhe sladkih milih rožic. A prišel je post, in Rjavška ni bilo v Ljubljano. Umril je nenadne smrti v gozdu. Za Rjavškom je šel moj stari ded — nepozabni Peletov oče. Kmalu za njim se je poslovil prijazni mejaš Molek, tisti, ki je znal tako umetno igrati in bobnati s prsti po mizi. Moj boter Brdar se je upiral smrti nad osemdeset let, naposled pa je tudi njega strla bela žena in dati je moral slovo svojemu prijaznemu domu, bujno rastočim svojim gozdom, ki se pričenjajo takoj nad njegovo hišo, ter oditi tja doli na moravško pokopališče, na katero se tako lepo vidi izpred praga Brdarjeve hiše.

Pričetkom letošnje zime se je naveličal življenja tudi nad devetdeset let stari Martinka v Moravčah. Bil je najstarejši mož v obsežni moravški župniji. Martinkova hiša stoji na tisti strani moravške vasi, koder prihajamo vanjo mi Tustanci in z nami vred Vrhpoljci, Javorščani, Trojičani in velik del Zagorjanov.

Starega Martinka sem spoznal, ko sem bil začel hoditi v ljudsko šolo v Moravče. Bil vam je to majhen, precej rejen mož. Na obličju se mu je po navadi brala zadovoljnost in dobra volja, kateri je dajal duška z glasnim žvižganjem. Redno je imel pri sebi njuhálni tobak in ga rad vsakemu ponudil, s komer je že prišel skupaj.

Natančneje sem se seznanil z njim, ko smo se on, njegov sin France in jaz vozili skupaj na našem vozu v Ljubljano v šolo ali pa domov na počitnice. V tistih lepih časih še ni drdrala nova kamniška železnica, katero sedaj porabljajo moravški dijaki. Mi smo se, dokler smo bili še premladi in preslabi za pot, vozili z vozom od doma pa noter v Ljubljano. Bile so to lepe vožnje po gladki Dunajski cesti, in nič nam ni delo, kadar smo zavili z mogočne

Dunajske ceste na naše moravške razdrapane kolovoze, po katerih so se nam pošteno pretresle kosti.

Na teh vožnjah sva se bila torej še natančneje seznanila in spoznala z Martinkovim očetom. Dobra znanca sva ostala tudi tedaj, ko sem pohajal še višje razrede srednjih šol in naposled odrinil na dunajsko vseučilišče. Kolikokrat sem prenočil v njegovi hiši pri njegovem sinu Francetu, svojem šolskem tovarišu, kadar me je zahtevala noč v Moravčah in se mi ni ljubilo po noči hoditi v pol ure oddaljeno rojstno vas — Zgornji Tustan. In še danes se z veseljem spominjam tistih prijetnih večerov, ko smo pri Martinku kuhali čaj ali včasih celo napravili kako jed, seveda po svojih originalnih receptih. Domači sin Anzelj, sloveči godec, nas je zabaval s svojimi burkami in s svojim pristnim moravškim humorjem, stari Martinka je pa sedel tam na zapečku in se dobrohotno smejal naši mladostni razposajenosti.

Ej, to so bile vesele ure, kakor so bile prijetne tudi tiste ure, katere smo presedeli včasih na klopi pred Martinkovo hišo in poslušali starega hišnega gospodarja, kateri nam je vedel povedati vedno toliko lepega in toliko zanimivega iz tistih časov, ko je po Moravški dolini gospodaril stari rod, osoren sicer, a dobrodušen, semintja malo ošaben, kakor je že sploh Gorenjcem prirojeno, a živeč v lepi slogi in medsebojni prijaznosti. Kako si je starec večkrat poželed nazaj teh lepih dni, ko je vladal po celi dolini duh edinosti in ni bilo sledu o tisti prepirljivosti in o umetno vzgojenem sovraštvu, ki razdvaja danes vasi in ruši celo lepi družinski mir.

Tako sva sedela s starim Martinkom pred njegovo hišo nekega septembrskega večera leta 1900. Po vročem dnevu je nastopil prijeten hlad. Solnce se je poslavljal od Limbarske gore; po Grmačih so se tiho plazili zadnji njegovi žarki, doline se je prijemala pa že lahna senca. Kreпки kmečki fantje so mimo naju vozili mogočno naložene vozove dišeče otave, za vozovi pa so stopala brhka dekleta, ena z grabljami na plečih, druga noseč posodo, v kateri je gospodinja prinesla koscem prigrizek, ki se daje delavcem ob štirih popoldne in katerega pri nas imenujejo popoldanico. Midva z Martinkom sva zadovoljno ogledovala vračajoče se kosce, pozdravljala jih in jim odzdravljala ter kramljala o starih in novih zgodbah.

Tekom pogovora nama nanese govornica na veselico, katero smo nameravali dijaki napraviti v prid Prešernovega spomenika v Lukovici na bližajoči se Mali Šmaren.

Ko omenim Prešernovega imena, se možu razjasni lice, vidi se mu, kakor bi se zatapljal v davne, davne spomine. Potem pa pravi: „No, imenitnega pesnika Prešerna sem jaz osebno poznal.“

Jaz ga vprašam: „O, to je zanimivo! Kje sta pa zadela skupaj?“

Mož začne pripovedovati: „Tukaj v Moravčah je bil, in tukaj sem se seznanil z njim. Bilo je pa to takoje. Tega bo že šestdeset let, ko se pripeljeta nekega poletnega dne dva gospoda iz Ljubljane in obstaneta v tedaj najbolj sloveči moravški gostilni „na Mlaki“. Tam je sedanja Klopčarjeva gostilna. Pri nas doma že ne vem, kakšno delo smo imeli. Kar dobim jaz in pa moj brat, ta, ki je bil pozneje oženjen pri Robovcu v Rudniku, z Mlake naročilo, naj prideva tja. Tam da sta dva gospoda, ki bi rada, da bi jima midva zapela kake domače fantovske pesmi, katere onadva zapisujeta. Po naju sta zato poslala, ker sva bila midva tedaj najboljša pevca v celi Moravški dolini. Midva se ne obotavljava dolgo. Popustiva delo, se nekoliko preobiečeva in stopiva radovedna proti Mlaki, kjer je tedaj stregla domačim in tujim gostom prijazna in zgovorna domača hči Pepca. Vstopiva v gostilno.

V kotu pri beli javorjevi mizi sedita tista dva gosposko oblečena Ljubljancana. Prijazno naju pozdravita in povabita, naj prisedeva. Bila sta jako prijetna možaka, stara tako okoli štirideset ali malo čez. Zato smo se tudi hitro razumeli in spustili v živahen pogovor, posebno ko nam je dobro vino, ki se je točilo na Mlaki, razvezalo jezike.

Gospoda seveda kmalu napeljeta govor na domače pesmi, katere smo tedaj prepevali fantje. Rečeta tudi, da naj pokličeva še par drugih fantov moravških, s katerimi smo tedaj skupaj popevali. To sva tudi rada storila, da je bil zbor večji in močnejši.

Mi veseli zapojemo eno domačo za drugo. Kar jih znamo, vse mora priti na vrsto. Tisti gospod, ki se je med pogovorom izdal za Kastelica, pridno zapisuje naše popevke in nas večkrat povpraša, če kaj ne razume dobro. Drugi gospod pa, kateri se nam je tudi naposled razodel, da je pravdarski doktor Prešeren iz Ljubljane, nas zamišljeno posluša in včasih tudi malo pritiska k našim glasovom.

Pesem se je vrstila za pesmijo, vnes pa je prihajal na mizo firkelj za firkljem.

Prešeren me je prisilil, da sem moral dodati tudi par pesmic, katerim sem sam zložil napev in besede; kajti tedaj sem bil še karnpeljc, da malo takih. Posebno mu je dopadla tista, katero sem bil zložil enkrat vrta Grmač, ko sem od ondi zagledal lepo Mo-

ravško dolino. (Martinka mi je tu povedal par pravličnih kitic te pesmi, katerih si pa žal nisem zapisal.)

Tako nam je hitro minil dan in napočil večer. Ljubljana sta se morala posloviti in odriniti. Za slovo smo jima zapeli še eno, posebno ganljivo. Pred odhodom mi je naročil Prešeren, naj še zapišem kako pesem, katera nam ta večer ni prišla na misel, in naj mu ta zapisek prinesem v Ljubljano.

Rad sem doktorju izpolnil njegovo željo. Ob prvi priliki, ko sem šel v Ljubljano, sem vzel s sabo zapisek nekaterih pesmi, katerih nismo bili tisti večer zapeli na Mlaki. Poiskal sem Prešerna v Chrobatovi pisarni in mu izročil svojo reč. Doktor je povedal Chrobatu, kdo da sem, in nato me je Chrobat povabil z doktorjem vred k sebi na kosilo. Spočetka sem se branil, kajti med tako visoko gospodo jaz kmečki človek ne bi rad jedel, a naposled sem se moral vdati.

Ko opoldne sedem pri Chrobatu k mizi, prineso najprvo na mizo mesno juho. Bila je pa baš sobota, katero smo tiste čase praznovali še z ostrim postom. Zato se nekaj časa nočem pritakniti juhe. Ko se mi pa začno gospodje smejati in ko vidim, kako dobro jim gre v slast, začnem tudi jaz jesti.

Imeli smo se pri kosilu prav dobro. Pili smo izborno vince. Dobra kapljica in pa prijaznost gospodov, vse to me je spravilo v židano voljo. Pozabil sem, da sedim med gospodo, in se prav tako dobro imel, kakor bi sedel doma med svojimi vrstniki v gostilni na Mlaki.

Tako sem bil dvakrat skupaj z Prešernom. Pozneje ga nisem več videl. Zvedel sem pa za njegovo smrt v Kranju. Inako se mi je storilo, da je moral tako učen mož pa tako zgodaj iti pod zemljo.

Ta zanimiva črtica iz Prešernovega življenja, ki mi jo je tistokrat povedal stari Martinka, mi je zelo ugajala. Vpletel sem jo v svoj govor, ki sem ga govoril o Prešernu pri zgoraj omenjeni dijaški veselici. Občinstvu je nenavadno dopadlo, ko je zvedelo, da se je mudil slavni pesnik Prešeren tudi v naših domačih krajih.

Poročilo o smrti starega Martinka pa mi je zopet vzbudilo spomin na Prešernov izlet v Moravče. In tedaj sem sedel in napisal to potezico iz Prešernovega življenja, da jo zvedo tudi širši krogi.

Ker že baš govorimo o Prešernu, naj navedem o njem še nekaj, kar sem tudi zvedel od starega Martinka.

Da je bil Prešeren prijatelj navadnih, predmestnih gostilen, to je znana stvar. Nekoč zopet zve o taki gostilni. Točilo se je tam

dobro dolensko vino in gostom sta stregli lepi domači hčeri. Eno kakor drugo je mikalo Prešerna. Napoti se nekoč v omenjeno gostilno. Čudno se mu pa zdi, da se gostilničarka kakor tudi njeni hčerki vedejo proti njemu nenavadno tuje in hladno. Komaj da so mu dali pijače. Prešeren si je kmalu raztolmačil stvar. Mislil si je: ženica je najbrže jako pobožna in zato ne bi rada videla, da bi zahajal v njeno gostilno jaz, razvpit brezverec in bogsivedi kaj še, ter ji morda še naposled odgnal druge poštene goste. Prešeren si je znal pomagati! Ko gre drugič v omenjeno krčmo, vzame s seboj nekega znanca, ki je znal dobro peti in tudi nekoliko na klavir brenkati. Ko prideta v gostilno in naročita pijače, sede Prešernov znanec h klavirju, ki je stal v kotu, začne igrati neko tedaj posebno priljubljeno Marijino pesem, pa še peti. Tudi Prešeren pristopi in pomaga po svoje. Končno se približajo tudi mati in hčeri. Zadnjo kitico so že vsi skupaj peli! Krčmarica se je mahoma izpremenila v svojem vedenju proti Prešernu. Saj je spoznala, da ne more biti napačen človek, ako zna popevati Marijine pesmi. Prešeren je bil poslej še večkrat gost pri pobožni oštirki in pri njenih zalih hčerkah ter je prebil med njimi nekatero prijetno urico.

Književne novosti

Zlatorog. Narodna pravljica izpod Triglava. A. Aškerc. Ljubljana 1904. L. Schwentner. Cena 1 K 60 v. Naše ustno ali ljudsko slovstvo je storilo umetni slovenski književnosti morda več uslug, nego si marsikdo misli. Zdi se mi pa, da se je ta stran pri tistih slovenskih slovstvenikih, o katerih imamo sploh kritično pisane življenjepise, navadno premalo vpoštevala. Gotovo ve že vsak gimnazijski učenec, da je n. pr. Vodnik stopil šele tedaj na pravo stezo umetniškega stvarjanja, ko je začel — ravnajoč se po znanem Zoisovem opominu — pisati in pesniti v narodnem duhu; tega pa je mogel bolj ali manj spoznavati le iz ustnega slovstva. In res vemo, da je bil Vodnik če ne prvi pa gotovo med prvimi nabiralci narodnega blaga, iz katerega je jemal često i snov i obliko. Ta resnica pa že pri Prešernu ni toliko uvaževana, zato tudi tisto deloma neopravičeno strmenje, odkod je vzel pesnik že v tisti dobi tako pristno naroden slog in spoznal pravi slovensko-kranjski duh, ki nam odseva iz njegovih umotvorov. Da je porabil včasih celo kako snov iz narodnega slovstva, to je seveda vsem znano. Prav odtod si moramo tudi razlagati, da je Levstik napisal razmeroma tako zgodaj prvo klasično delo slovenske proze, namreč Martina Krpana, ki je pravi tip slovenskega človeka izza naših „lepih“ patrijarhalnih časov. Levstik je bil dovolj pošten mož, da nas je sam opozoril na svoje vire, ki so mu tekli iz slovenskega, pa seveda tudi srbskega narodnega pesništva. Zato je tudi Stritar proti Levstiku vkljub svojemu laščanstvu nekaka zračna prikazen, ker nima skoro nikake dotike z narodnim slovstvom. Jaz pripisujem njegovo zablodo — naj se mi oprusti

ta blasfemični izraz — da nam je namreč v začetku 70ih let podal enega „Zorina“, prav temu dejstvu, da ni nikoli prav občutil sile narodnega slovstva ter se popolnoma vdal evropstvu. Kdor hoče vsaj nekoliko spoznati velikansko razliko, ki obstoji z ozirom na domačnost in slovenstvo med Prešernom in Stritarjem, naj primerja le sonetna venca obeh pesnikov. Prav nič se torej ne bojim izreči osebnega prepričanja, da bo za kakih 10—20 let slovstvena zgodovina Stritarja ocejnala le kot reformatorja oblikovne strani v naši književnosti, drugače pa se bo priznavalo, da ni v potrebni organski zvezi z razvijajočo se mlado književnostjo. Kdo se bo torej čudil, če so Stritarjevi učenci v tej smeri šli naravnost naprej! Tisti pa, ki so morda ne vede in po duševni sorodnosti Levstika priznavali za vodnika, tisti niso nikoli prav izgubili stika z narodnimi tradicijami. Med temi bi v prvi vrsti imenoval Jurčiča, ki je menda v najboljših svojih umotvorih razpletel in izobrazil le predmete iz narodnega slovstva; tu velja omeniti „Desetega brata“ in pa „Lepo Vido“, ki pa se mu ni dovolj posrečila zato, ker ni zadostno poznal obmorskega zraka in morske poezije, ki veje iz imenovane narodne pesmi. Pesniki in pripovedniki minorum gentium so seveda vedno peli in pripovedovali „po narodnih“ motivih, ali navadno so izšle iz takih kovačnic le slovenske — indijancarice. V novejšem času čutim sapo, ki kaže na obrat. Morda je značilno znamenje za to, da so se jele izdajati Trdinove „Bajke“, ki so vredne sestrice grobega Martina z Vrha. V nemalo zaslugi štejem jaz O. Zupančiču, da se je zavedel tako brzo na eternih višinah in krenil lepo pošteno v svojo divno Belo Krajino, odkoder nam je presenečenim prinesel toliko pristno domačega cvetja, ki v resnici diši po domači zemlji. Kar se pa tiče Cankarja, sem že večkrat povedal svoje misli, naj pristavim le, da so veleugoden vtisk napravile name baš besede, ki jih je zapisal o prvem zvezku Trdinovih zbranih spisov. Že iz tega površnega pregleda, menim, se razvidi, kako neopravičeno je mnenje, da naše narodno slovstvo ni bogato poetičnih snovi, ki bi jih mogel obdelati dober pesnik ali pripovednik. Seveda nevedni in topi kritiki radi ne pripoznavajo svojega ozkega obzorja, zato tem raje absolutno govore. Na drugi strani seveda to ljudsko slovstvo ne more biti tako kakor morda srbsko ali rusko, saj česar narod ni doživel, česar ni občutil, tega tudi ne more dati iz sebe, ne more izobraziti v poetičnih umotvorih; to velja prav tako gotovo pri narodih kakor pri posameznikih. Zato ne bomo pričakovali, da bi slovenski narodni pevec pel o zmagovitih kraljih, o slavovenčanih zmagah, o blišču in bogastvu. Pa saj ni to poetično, kar nastopa z mamečim pompom, marveč tisto, kar izvira iz fino čutečega srca, bistro opazujočega in ostro sodečega uma. Res, da ne sodimo več tako zanosno o ustnem narodnem slovstvu kakor ob začetku XIX. veka, to pa velja, da je tradicionalna književnost vendarle najzvestejša zgodovina notranjega življenja narodov.

In Aškerc? On je sicer imel prednike, pri katerih se je res da marsikaj naučil, vendar to ni moglo drugače vplivati nanj kakor v formalnem oziru. Kakor je prvobiten in samonikel v liriki Prešeren, tako si je na epičnem polju Aškerc sam krčil pot; prvi je imel pred seboj Vodnika, drugi celo nekoliko dobrih zgledov, vendar sta oba umetnika prinesla s seboj tako krepko umetniško osebnost, da bi ne bilo postalo tudi ob manjkanju omenjenih vzornikov njuno umetniško stvarjanje bistveno drugačno. Aškerc je bil kot epik vedno dovolj blizu svojemu narodu in njegovi zgodovini, dasi je pel in zlagal tudi take reči, kakršne bi bil mogel zložiti vsak drugi evropski pesnik. V svojem najnovejšem umotvoru pa je obdelal snov, ki jo je vzel naravnost iz narodne zakladnice, iz ustnega narodnega slovstva. Da je imenovana pravljica polna velepoetičnih momentov, to je gotovo, vendar bi širšemu občinstvu

to ne bilo tako prišlo do seznanja, da ni iste snovi obdelal že drug pesnik, ki je ovil priprosto pričo s podkupljivo subjektivno poezijo. Ta pesnik — R. Baumbach — je tujec, vendar je dovolj dobro zadel značaj slovenskega bitja, in zlasti v lepem Funtkovem prevodu se človeku kar nič ne zdi, da bi imel pred seboj delo tujega umetnika. Že to dejstvo mora zainteresirati človeka, ko vzame v roke novo delo domačega pesnika; izbrati si za svoj umotvor snov, ki jo je zelo srečno obdelal že drug umetnik, že to kaže, da je pesnik samozavesten, da je njegova pesniška duša našla pri predmetu mnogo še neizraženih črt. Aškerc je vtisnil svojemu „Zlatorogu“ resnično svojo osebnost in pesniško posebnost, vendar bi ne trdil, da je obdelal snov bolj po duhu slovenskega razumevanja te pravljice. Prav to, kar je novega in posebnega v tem spisu, to je črpal pesnik iz svojega bitja, iz svojega razuma, ki pa je po evropsko obrušen. Baumbachova poezija je priprosto idilna, oklepajoča se takorekoč snovi same, zato ne zapazimo pri tem toliko umetnika — tujca. Aškerc pa je s posebno skrbnostjo črtal tiste poteze, ki so v snovi le naznačene, zato je imel mnogo prilike jemati iz svojega. „Zeleni lovec“ v Aškercvem spevu ni dosti podoben bitjem, ki nastopajo v slovenskih narodnih pravljičah; pesnik je napravil iz njega nekakega Mefista, o katerem pa ne morem trditi, da je to slovenski Mefisto. To je bitje, ki ima dovolj podobnih črt z enakimi prikaznimi drugih slovstev; seveda je ta trajni lik podrejen snovi in osnovi dela, pa le deloma. Od druge podobe začeni lovec Bojan sploh ne nastopa več kakor človek, marveč kot igrača tega zlobnega demona. Dobro vem, da je ta „Zeleni lovec“ deloma v objektivnost postavljena človeška strast, pa se zopet ne ujema popolnoma z Bojanovim stanom in duševnim obzorjem. V resnici je Aškerc preveč ljubezni naklonil svojemu Mefistu, zato pa je ta lik nekako zadušil vse drugo dejanje. Vsa modrost in ona sofistika, ki jo tradira ta čudoviti Zeleni lovec — Mefisto, često ni opravičena, često tudi ne razumljiva. Zato se mi zdi, da zadenejo tudi pesnika besede, ki jih govori Bojan svojemu pregovornemu filozofu:

Vrag vzemi čudno tvoje modrovanje!
Besede temne! Kaj jaz maram zanje!

Ako bi ne imel pomislekov proti kompoziciji, bi se z vso dušo oklenil tega velezanimivega lika, dasi sem bil večkrat v zadregi, kako bi spravil ta in oni njegov izrek v splošno soglasje. Sploh se mi zdi, da je povedal marsikaj ta „Zeleni lovec“ na ljubo lepi poetični podobi, zanosni misli, originalni ideji. Ta Aškercv ep ima polno poetičnih krasot, ki bodo bolj ali manj zbrisale nedostatke v kompoziciji. Prelep je že uvod, kjer Bojan visoko vrh planin pozdravlja ob krasnem jutru svoj dom, svoje divne gore, ki jih ljubi kakor slepo svojo mater. Rojen in vzgojen v sveti prostosti si želi le še primerne moči, goram enake:

O, ko bi bil še jaz tako močan!

Ljubezen, ki ga vleče v nižavo, ki ga odtuja tem mogočnim goram, se mu zdi skoraj nekaj slabega. In res se zdi, kakor da bi bil v dolini izgubil precej tiste svoje sile, ki znači gospodarja divjih strmin. Ko mu grbavi, lokavi Benečan odtuja nad vse ljubljeno devo, tedaj je pozabil menda svojega sokolskega doma v zračnih višavah. Ne zdi se mi zelo psihologično, da bi tak mladenič ob taki priliki samo očital ter deklamoval o suženjski naši naravi, vsled katere dajemo prednost vsemu tujemu. Zato mu po pravici očita „Zeleni lovec“:

Zakaj ti nisi sam ga bil zadavil?
Brez kazni zapeljivca si ostavil!

Na drugi strani je velesrečna misel, da pogine Bojan prav po tisti demonski sili, katera mu je izneverila tudi ljubico: pohlep po blešču in bogastvu. Vendar je bistvena razlika v tem, da nam ostane Bojan ljub in drag tudi potem, ko slep in gluhi drevi za zablodi, ker je prvotni njegov namen bil plemenit. To je tudi osnovna ideja vse pravljice o Zlatorogu in ob tej je razvil Aškerc po svojem demonskem Zelenem lovcu svoje filozofske misli o življenju in ljubezni, o človeških strasteh in večno stalnih zakonih v vesoljstvu. Kar je pristno človeškega v našem epu, to je večinoma zelo psihologično izvedeno; prizor med Bojanom in materjo je prizrčen, nastop med Vido in Pietrom briljanten, da res ni gola fraza, kar trdi Vida o Lahovem govorjenju, češ, da je vse z očmi videla, kar ji je pripovedoval. Diritamsko vznesen pa je slavospev, ki ga govori „Zeleni lovec“ v peti podobi velikemu dnevnemu bogu — solncu, dasi ni vseskozi prozoren. Zaključek dejanja moram imenovati srečnejši in naravnejši, nego je pri Baumbachu, kajti že od početka vemo, da Lah slepi priprosto slovensko dekle s svetlimi rečmi, ki imajo vselej največji vpliv na naivnost in nevednost. — Kar se tiče zunanje ureditve, treba pripomniti, da si je Aškerc izbral dramatično obliko; že zdavnaj sem opazil, da so njegove balade in romane tedaj najživejše in najplastičnejše, kadar vpleta v dejanje tudi direktni govor. Tu se vrši dejanje vseskozi pred našimi očmi, in sicer je razdelil snov v šest podob. Lahko tudi opazimo, da je v ureditvi nekaj podobnega kakor pri petdejanskim žaloigri ali drami; šesta podoba bi bila potem nekak epilog. Na ta način je dal iz rok pesnik sredstvo, s katerim bi bil morda jako vplival na poslušalca, to je risanje same divje, gorske krasote, katero sredstvo je vprav Baumbach izdatno porabil, dasi bolj v mirnem, idilnem okviru. Kljub temu pri Aškercu ne pogrešamo te, za našo pravljico neobhodno potrebne strani, samo da govore o čarobah in lepota, pa tudi divjosti in strašnosti alpskega sveta delujoče osebe, namreč Bojan in Zeleni lovec. Prav radi tega pa je ta risba veličastnejša in mogočnejša, primerna široki in globoki osnovi, na kateri je zgradil pesnik to svoje novo in znamenito delo. Primeren tej demonski čarobi, temu gigantskemu svetu in pretresljivi tragiki življenja je tudi jezik, ki se kakor sam po sebi prilega snovi, ki postaja mehke v prosečih materinih ustih, ki je omamljiv, kadar slepar zapeljuje deklico, ki z gromom v zastavo grmi v demonovih ustih in slovesno doni, ko je prisiljeno bitje sovraštva in negacije moliti vir pozitivnosti. In če bi kdo vprašal, da li je Aškerc s svojim umotvorom prekosil Baumbacha, odgovoril bi mu, da se imenovani deli lahko ne dasta primerjati.

Dr. Iv. Merhar.

„Slovenski Sokol“, tako se imenuje nov list slovenski, katerega prva številka je izšla dne 25. januarja t. l. List bode izhajal 25. dan vsakega meseca. Cena za vse leto 2 K 50 h, posamezna številka 24 h. Uredništvo: Ljubljana, Sv. Petra cesta 38, I., upravništvo: Ljubljana, Rimska cesta 9, III. Izdajatelj, zalagatelj, lastnik in odgovorni urednik: dr. Viktor Murnik. Listu želimo mnogo naročnikov!

„Slovenska Šolska Matica“ je izdala za leto 1903 sledeče knjige: 1. Pedagoški Letopis, III. zvezek, uredila H. Schreiner in V. Bežek. 2. Učne slike k ljudskošolskim berilom. Drugi del, I. snopič. Uredila H. Schreiner in dr. J. Bezjak. 3. Realna knjižnica, I. del, tretji snopič. Spisuje profesor J. Apih. 4. Analiza duševnega obzorja otroškega in dušeslovnih proces učenja. Spisal H. Schreiner.

O vseh teh knjigah prinesemo natančnejše ocene pozneje.

Stenografični zapisnik II. shoda slov. odvetnikov, ki se je vršil dne 25. oktobra 1903 v mestni posvetovalnici stolnega mesta Ljubljane. S tremi prilogami.

Tiskarna Dragotin Hribar, Ljubljana. Ta knjiga obsega del zgodovine našega narodnega trpljenja, in nikdo, ki čuti za narod, se ne bo ozrl vanjo, da bi mu ne zakrvavelo srce. To je odlomek one velike drame, ki se odigrava na slovenskih tleh od Karla Velikega pa do današnjega dne in ki pomeni obupen boj slabjšega proti močnejšemu. Mi želimo samo, da bi naši odvetniki ne odjenjali v boju, ki so ga začeli, da bi še nadalje zvesto pazili na to, da se odpravijo kričeče krivice, ki jih trpe naši koroški bratje v vsakem pogledu, še nadalje nastopali z onim pogumom, ki so ga pokazali to pot, kadar treba zavrniti počlepni napad na naravne pravice našega naroda. Koroška dežela je zlasti v slovenskem delu tako krasna, da bi morali napeči vse sile, da zajezimo ondi bolj in bolj napredujoče raznarodovanje. Če kje, je ondi res škoda vsake pesti prsti! A da se najhče, le dobrih stotisoč duš broječi narod ne more uspešno braniti milijonom, ki pritiskajo nanj, je jasno, in zato jim moramo pomagati mi drugi, zato je tudi popolnoma umestno, da so se dvignili odvetniki vseh slovenskih pokrajin, ko je šlo za to, da se odvrne eden najfrivolnejših, eden najostudnejših napadov, ki jih pozna žalostnih momentov itak prebogati boj koroški! Slovencev zoper nenasitno Germanstvo!

Slovensko-amerikanski Koledar za prestopno leto 1904. Izdalo in založilo uredništvo „Glasa Naroda“, X. letnik. New York. Cena 25 centov. Ta našim v Ameriki živečim vojakom namenjeni koledar spominja nekoliko na koledar družbe sv. Mohorja, samo da je manjši po obliki in obsegu. Razen navadnega, v koledar spadajočega gradiva se nahaja v njem mnogo zabavne in ukovite, resne in humoristične, deloma izvirne, deloma prevedene tvarine. Koledar je bogato ilustrovan.

Spisi Krištofa Šmida, poslovenjeni mladini v zabavo in poduk. XIII. zvezek. „Sveti večer.“ Novo mesto. Tisk in založba J. Krajca nasl. 1903. Cena 2.

Lopudska sirotica, fragmenat Petra Preradovića, dopjeval Stjerko Ilijić. Cena 60 h. Donja Tuzla. Tisk I. Schürmachers. 1903. O tej knjigi izpregovorimo prilično kaj več.

Literatura česká devatenáctého století. Del I. Od Dobrovskega do Jungmannove pesniške šole. Del II. Od Poláka do Erben. Napisali: Hanuš, Jakubec, Machal, Kamper, Niederle, Vlček. — Dve leti že izhaja to znamenito skupno delo najboljših českih literarnih zgodovinarjev v manjših sešitkih. Ravno kar je izšel konec drugega dela. Vsaka njegova stran nam spričuje o obsežnem znanju in razumevanju tvarine. Avtorji izkušajo prodreti piónirjem české književnosti do dna duše, in priznati se mora, da z uspehom. Sčkajo nam z živimi barvami njih značaje in življenje, zasleduje smeri idej, ki so vplivale nanje, in zraven podajajo kritičen pregled njih delovanja.

Drugi del opisuje dobo, ki bi jo mogli nazivati začetek klasične književnosti české. Na vseh toriščih se začneja živačnejša gibanja, število talentov raste. V pesništvu prva doba ni imela večjih dahov, v drugi dobi stopajo na pozorišče večji talenti, katerih dela vplivajo na ves slovanski svet; to so zlasti Kollár, Čtákovský in Erben. Tudi v dramatični poeziji se javlja napredek, a znatno manjši; najboljša na tem polju sta Klicpera in Tyl. V zgodovini literature in zgodovine slovanske stopata po poti Dobrovskega in Jungmanna Šafařík in Pařácký. Glavno težišče književnosti v tej dobi je še vedno narodnostna in vseslovanska ideja, katere smer je okrepil poleg Haake, Lunde in Jungmanna zlasti Kollár s svojimi pesmi.

Literatura česká XIX. stoletja je res verna slika silnega dela mož, ki so se po težkih bojih kljub neprijaznim političnim odnošajem dvignili na to stopnjo, ki

jo zavzemajo v zgodovini češke književnosti. Mnogi izmed njih, n. pr. Safarik in Čelakovský, so žrtvovali svoj imetek za narodnostno idejo. In ta občudovanja vredni boj čeških buditeljev za kulturno povzdigo naroda so nam posamezni pisatelji krasno opisali. Priporočila vredna knjiga češčine zmožnim Slovencem je pisana v jako lepem, lahko umljivem slogu.

Janko Pretnar.

Časopis Musea království českého 1903. Redaktoři: Frant. Kvapil, Čeněk Zibert. Ročník LXXVII. V Praze. Nakladem musea království českého. V komisi knihkupectví Fr. Řivnáče.

Nitriansky politický trestný proces. Politická uvaha. Spracoval dr. Julius Markovič, praktický lékař v Novom Meste nad Váhom. Turčiansky Sv. Martin. Tlačen Knižničarstvo-účastinárského spolku. Nákladom spisovateľovým. 1903. 8°, 254 str. (Nitrianski politični kazenski proces. Politična razprava. Izdelal . . .) — Kdor hoče prozreti narodno trpljenje Slovakov, naj čita to knjigo, ki stane le 1 K.

E—s.

Emanuel šl. z Lešehradu: Průseky. Kritických skizz řada II. Praha 1903. Nakladem knihkupectví Edvarda Weinfurtra v Praze. Cena? Prilično o knjižici morda kaj več.

Koncert Jaroslava Kociana. Z znamenitim uspehom se je ujedel v Slovence Jaroslav Kocian na koncertnem odru, ki mu ga je priskrbela „Glasbena Matica“ kot protektorica slovanskih umetnikov glasbenikov. Uspeh, ki ga je želel Kocian v Ljubljani, in pristrčna hvaležnost, ki se je javila do vrhunca navdušenja, sta mogla zadovoljiti i njega, ki je na svojem umetniškem potovanju po svetu laskavega priznanja že vajen, čeprav je še mlad, zelo mlad, šele 21 let star koncertant. Pohajajoč iz iste mojstrske šole praškega učitelja vzornika, prof. Ševčika, kakor eno, dve leti starejši njegov kolega, virtuoz Jan Kubelik, uživa Kocian z le-tem vred sličen renomé, ki mu siplje že pred nastopom cvetje, ki glasi že naprej občinstvu njegovo slavo in ki mu pridobiva sproti simpatije. S svojo neoporekljivo vzorno in blestečo virtuosnostjo je znal Kocian opravičiti dobri glas, ki se o njem širi, znal je buditi radost in ono zadovoljstvo, v katero zaziblje človeško dušo vsaka popolnost in sigurna gotovost. Veliki učinek, ki ga je dosegel Kocian s proizvajanjem pristrčno pevajočega Paganinijevega D-dur koncerta, je le dopolnjeval v naslednjih točkah programa, ki mu je nudil v Bacha ariji in preludiju, v Ševčikovi fantaziji na češke narodne in v drugih manjših skladbah Dienzla, d' Ambroisa in Spiesa priliko, izkazati se ne le kot virtuoz, marveč tudi kot čutečega muzika. Bil je primoran utešiti svoje občinstvo z dodajanjem novih skladb. Posebno priznanje je naklonilo občinstvo ljubozni in zanimivi skladbi Oskarja Dienzla „Prelja“, počastilo je ž njim komponista, ki je bil hkratu spremljevalec Kocianov. Dobro razpoloženje je bilo uspeh koncertnega večera, s katerim sta mogla biti kakor občinstvo tako tudi koncertant zadovoljna.

Dr. V. Foerster.

Slovensko gledišče. A. Drama. Dne 9. januarja se je uprizoril prvič Cankarjev „Kralj na Betajnovi“ in to je bil menda najvažnejši dogodek na našem odru v zadnjem času. „Ljubljanski Zvon“ je prinesel že leta 1902. na strani 496. kritiko te drame, in sicer strogo kritiko, kakor se spodobi za moža, kakršen je Cankar, ki ne potrebuje milosti in ne zasluži pardona, ker ga sam nikomur ne da. Par namigljajev v tej oceni, ki pa so se tikali zgolj zunanjih, postranskih stvari, je dalo Cankarju nemara povod, da je igro na dveh mestih malce izpremenil, vse drugo je ostalo, kakor je bilo.

Ne da se tajiti, da visi nad celim delom še zdaj par velikih vprašajev! Še vedno smatram za nemogoče, da bi se dal mož, kakršen je Kantor, tako obvladati, kakor se zgodi to v prizoru, ko ugasne Maks luč. Neverjetno je vsakakor tudi, da bi Kantor kar tako o polnoči zalotil zunaj Maksa ter ga pobil. Saj Maks menda vendar ni čakal tega? Tudi vloga, ki jo igra sodnik, vzbuja pomisleke! Toda Cankar gre s suvereno nonchalance preko takih stvari, in kdor je bil pri uprizoritvi igre, porече nemara: Prav je, da gre! Prizor sugestije je eden najefektnjših prizorov v drami, istotako prizor, ko se vrne Kantor po dovršenem zločinu s puško v sobo. Takim prizorom na ljubo dovolimo pisatelju radi nekoliko — „licentiae poeticae!“

Ko sem pisal prvič o tej drami, sem imenoval Cankarja hipnotizerja. Tisto, kar sem hotel označiti s tem in kar sem občutil jaz že pri čitanju drame, se je pokazalo pri njeni uprizoritvi še vse bolj! Cankar nam kaže človeka vedno od posebne strani in na poseben način. Čudovito je, kako zna potegniti človeka s seboj v svoje sfere, kako ga prisili, da ukloni lastno hotenje njegovi volji, prisili, da vidi ter zapazi samo to, kar služi njegovemu namenu! Uverjen sem, da se niti vsak deseti izmed gledalcev ni zavedel goraj omenjenih, precej očitivnih nedostatkov... šele pozneje — morda drugi dan enkrat, ko je vse iznova trezno preudaril in ko se je bila ona skrivna moč, ki je vplivala prejšnji večer nanj, že razpršila, so se mu začeli buditi nemara posamezni pomisleki.

Za nemajhen psihološki pogrešek v igri smatram jaz prej ko slej, da se Francki srce ne upre, ko ji veli oče, da naj nese svojemu bivšemu, po krivem obdolženemu ženinu kozarec vina, ko ga ženo mimo okna orožniki. Če gre samo za zunanjo možnost, ne rečem nič, a tu je žrtvoval Cankar za hipni efekt — človeško srce! Ali mora baš Francka opraviti ta posel?

In konec? Konec nam je Cankar ostal dolžan — to je splošno mnenje, splošen občutek. Seveda bi Cankar, ako bi bil napravil tak konec, kakor si ga želimo mi, ne bil povedal tega, kar je hotel povedati. Toda bi bila mar to tako velika škoda? Meni se vidi da ne! Tudi bi bil konec, kakor prija našemu okusu, morda res nekoliko bolj šablonski, toda vsekakor naravnješi bi bil, nego je sedaj! Morda pride Cankar še sam kdaj do drugega prepričanja in tedaj napravi morda tudi svoji drami drug konec, ali pa napiše k sedanjim trem dejanjem še četrto. Saj so vsi pogoji za to že v drami in posamezni momenti v njej naravnost silijo na to! Kantor nikakor ni tako močan, kakor bi rad samega sebe pregovoril, da je, kajti vidimo ga omahovati več nego enkrat. To je že velika slabost, če se da kdo tako premagati, kakor se da Kantor Maksu v že omenjenem prizoru! In v prizoru, ko nastopi sodnik, ga

reši samo že vprav gorostasna topoglavost sodnikova! A groza ga je tudi, ko vidi, kako se ga njegovi lastni ljudje — njegova žena, njegovi otroci — ogibljejo, kako ga mrzijo, kako se s studom obračajo od njega . . . Baš pod težo tega dejstva se mora prej ali slej zgruditi! Nič verig, nič orožnikov ni treba, da se završi drama v skladju z ono tragiko, s katero je vse dejanje tako zelo prepojeno! —

Šele pri uprizoritvi so se pokazale vse vrline Cankarjeve drame in s tem je menda dovolj jasno dokazano, da je pisal Cankar „Kralja na Betajnovi“ baš tako za oder kakor vse druge drame svoje. Marsikaj, kar se nam je zdelo pri čitanju drame zgolj epizodno, je zadobilo šele pri uprizoritvi pravi pomen in pravo veljavo. Občudovali smo zlasti, s kako sigurno roko riše Cankar svoje značaje. Le malo poetizem in takoj imamo celega človeka pred seboj! Najbolj plastični obraz v drami je seveda Maks. V vsaki besedi, ki jo govori, čutimo njegov srčni utrip. Maksa si je izrezal Cankar menda iz lastnega telesa!

Želel bi, da bi to dramo res uprizorili tudi na tujih odrih! Nič se nam ni bati, da bi ob taki uprizoritvi še dalje pomilovali našo dramatično literaturo!

Ponavljal se je „Kralj na Betajnovi“ dne 12. januarja.

Drug pomemben večer smo imeli dne 21. januarja, ko se je vršila predstava v proslavo sedemdesetletnice zaslužnega dramatika slovenskega, gospoda dr. Josipa Vošnjaka. Videli smo ta večer tri enodejanske, in sicer najprej Vošnjakovo „Svoji k svojim!“ Igrica je izzvala burno priznanje, dokaz, da je še vedno aktualna, in je dala povod za iskrene ovacije navzočnemu gospodu jubilarju. Nato se je igrala prvič v sezoni fina Cavalottijeva igrica „Jeftejeva hči“ in končno prvič na našem odru kot veseloigra označena enodejanka „V medenih dneh“, nemški spisal J. Friesch, ki pa je že bolj burka, dasi v blažjem pomenu besede. Razen tega smo imeli zadnji čas še sledeče dramske predstave: na Novega leta dan popoldne in 23. januarja zvečer so se uprizorili štiriindvajseti, oziroma petindvajseti „Rokovnjači.“ Veliko število predstav, ki jih je doživela ta domača igra na našem odru, govori jasno za njeno priljubljenost. Dne 3. januarja smo videli prvič v sezoni Finžgarjevega „Divjega lovca“, na dan Sv. treh kraljev popoldne prvič v sezoni „Marijo Stuart“, istega dne zvečer in 17. januarja zvečer se je ponovila „Pot okoli zemlje v 80 dneh“, dočim so zadnjega dne popoldne igrali Ogrinčevo „V Ljubljano jo dajmo!“ in pa „Krojača Fipsa.“ Dne 19. januarja pa je prišel po daljšem premoru spet enkrat Costov „Brat Martin“ na vrsto, čigar uprizoritev pa je to pot precej zaostajala za uprizoritvami prejšnjih let.

B. Opera. Tudi zadnji čas je število opernih predstav precej zaostalo za številom dramskih. Dne 29. so peli prvič v sezoni „Prodano nevesto“, ki se je ponovila še na Novega leta dan zvečer in pa dne 3. januarja. Dne 7. januarja smo slišali četrtič na našem odru „Onjegina“, a dne 15. januarja se je pel prvič „Petar Svačić“, opera v dveh dejanjih s prologom, intermezzom in epilogo, spisala dr. Trnoplesar in dr. L. Obradović, uglasbil Josip Mandić. Strokovnjaška kritika o tem delu nadebudnega hrvatskega umetnika sledi neposredno temu poročilu.

Dr. Zbašnik.

„Petar Svačić“. Premijera te opere se je vršila v navzočnosti skladatelja. Zanimanje za to prvo glasbeno delo šele dvajsetletnega skladatelja je bilo veliko. Kaj popolnoma dovršenega seveda ni bilo pričakovati od tako mladega umetnika. Občudovanja vredno je že dejstvo, da obvladuje tako mlad skladatelj, kateremu je glasba le postranska, diletantska zabava, vse potrebne glasbene vede, sosebno orkestriranje, v toliki meri, da si upa z delom-prvencem v javnost! Skladatelj opere

mora pa še posebej razumeti nekaj o dramatiki, da lahko presodi vrednost libreto, katerega hoče uglasbiti. Da je to stran g. skladatelj dobro proučil, bi ne bil uglasbil „Petra Svačića“ po tem libretu, kajti manjka mu za opero prepotrebnege dejanja in je precej neokusen in sploh za oder neprilichen. Do drugega čina, v katerem pa tudi ni veliko dejanja, poslušamo blizu dve uri — a ne vidimo skoro ničesar! To je mučno za poslušalca, kakor so neprijetni razni solo-prizori za igralce, ki ne vedo, kaj bi počeli na odru. „Petar Svačić“ tak, kakršen je, ni opera, to sta le dve sliki: „kronanje in smrt Petra Svačića!“ Tak libreto ne zasluži glasbenega dela skladateljevega, blizu 800 strani obsežne partiture. Polovico preveč je glasbe, a mnogo premalo dejanja!

Glasba je občinstvo prijetno iznenadila. Odlikuje se zlasti po polifonični fakturi, je moderna in izvorna ter dobro zgrajena na deloma narodnih slovanskih motivih, ki so ponekod tudi spretno in ukusno izvedeni v celotne odstavke po raznih legah in godalih in se mestoma oglašajo ter spremljajo dejanje in osebe, katere označujejo. Tako n. pr. motiv v prologu in nastopu kraljice. Orkestracija nudi nekaj blestečih glasbenih učinkov, kakršne smo vajeni slišati le od najboljših modernih skladateljev. Trobila so pa vobče preglasna, kar se pri malem številu goslarjev, kakor jih imamo pri nas, tem bolj občuti. V pevskem oziru je pokazal skladatelj premalo rutine v kompoziciji. Solistovske in vloge zbora, osobito sopranov so zdržema previsoke in izmučijo pevkinje in pevce docela. Omenim naj par najlepših glasbenih točk. Dramatično krepak in izrazovit je prolog guslarja, ki je pa poleg uverture odveč. Jako lep je kraljičin solo v prvem prizoru, dalje nastop kralja in Vukova in kraljičin solo in kraljev zadnji spev v drugem činu, ki je pa za umirajočega vsekakor predolg in previsok. Kontrapunktno zanimiv je težki četverspev v prvem dejanju. Glasba dela vobče mlademu skladatelju vso čast in zato se mora odkrito priznati, da si je pošteno in zaslužno izvojeval priznanje in viharji aplavz, ki je donel njegovi glasbi. Gosp. Mandić je odličen glasben talent, ki obeta mnogo na glasbenem polju!

Zelo hvaležno in krasno vlogo guslarja in Vuka je pel z vidnim navdušenjem in bravuro glasovno izborno razpoloženi g. Angeli, baritonist. Vlogo kraljice je pela ga. Skalova, Petra Svačića g. Orželski, deda g. Pestkovski, dvorkinjo gdč. Glivarčeva, mladega poglavarja g. Lang, opravitelja ceremonij g. Betetto. Prav dobro je ugajala ga. Skalova v sicer predolgem solo-spevu prvega prizora in g. Orželski, ki je briljantno pel zadnji spev.

Pahor.

I. Massentova opera „Manon“ spada med najbolj priljubljene francoske opere. Ker pa je njen milieu v vsakem oziru izrecno francoski, zato so se je doslej vobče branili inozemski, posebno nemški odri. Dunajska opera sicer ne! Tam so to opero peli že leta 1890. in je dosegla spričo izborne uprizoritve velike uspehe. Vendar si ni priborila mesta med „navadnimi“ operami. Konec preteklega leta pa sta se je poprijela dva velika nemška odra, ki morebiti privabita tudi manjše, da poskusijo ž njo srečo. Ko so jo namreč konec novembra v dvorni operi v Draždanah peli z lepim uspehom, jo je uprizorila v prvi polovici decembra kraljeva opera v Berlinu. Tu so jo igrali z enodnevnimi presledki, kakor je v Berlinu navada, večkrat zaporedoma; najpoglavitejšje pa je, da je berlinska opera pridobila za glavno moško vlogo v tej operi (Chevalier des Griena) umetnika, ki je kar rojen za to: našega rojaka Fr. Navala (Pogačnika). Gledišče je bilo vsakikrat napolnjeno do zadnjega prostora.

Libretto opere so mnogi smatrali za „nemoralno“ snov, tudi zato se je ne-mara izogibal ta in oni glediški ravnatelj. Ko je l. 1900. francoski operni ensemble igral v Berlinu med drugim tudi opero „Manon“, se je malo pozno odločilo tudi vodstvo kraljeve opere za njo.

Kaj je snov? Glavna oseba — junakinja, ne junak! — je Manon Lescant, ki je dala operi tudi ime. Ta Manon je krasotica, ki hoče le živeti, le uživati, le ljubiti, ki zapusti ljubimca in mu vendar ostane zvesta, lahkomiselna in vendar ljubka, vražec in vendar ne hudobna, zapravljiva in vendar kmalu zadovoljna, zavedajoč se, da je taka, pa priznavajoč, da ne more biti drugačna. „Marija Magdalena prestavljena v francoščino 18. stol. to je Manon“, tako je rekel neki kritik, bolj zlobno nego resnično. — Ko ji je ugrabljen prvi idealni ljubimec (Des Grien), je žvela „kraljica zaradi svoje lepote,“ ali kakor poje:

„Moj kras gospoduje,
 roko vsakdo poljubuje,
 lepota je moja vladar!
 Brezskrbno mi žitje usojeno je,
 po žarki ljubezni ne vprašam nikdar;
 da jaz sem najlepša, dovolj to mi je!
 Življenje blešči se ko rožica,
 po bistrem jezeru se čolnič mi pelja:
 naj bliža se tudi smrt mi kdaj
 sprejel jo bo moj le — smehljaj!“

Vrne se k svojemu ljubimcu, ko slučajno izve, kje je; in zdaj se prične življenje z njim: ljubezen in denar! Na odru pa vidimo le konec: ljubezen gori vedno z istim plamenom, ali denarja ni! To provzroči katastrofo. Pri igri obogatita, ali star pohotnež, ki ga je Manon že večkrat spodila, se maščuje; ovadi ju kot goljufa; Manon pahnejo po nedolžnem med navadne jetnike. Des Griena bi jo rešil sramote, ali duševna in telesna bol ji zada smrt. Vsakogar mora ganiti zadnji prizor: na smrt bolna Manon se poslavlja — ne s smehljajem! — od ljubega:

„Bedna klečim pred teboj; kot berač
 te prosim: bodi milosten moji pregrehi

— — — — —
 Še ta poljub — slovo je za vselej!“

Kakor je tu in drugod pel in igral Naval, to se — žal — ne da opisati.

Godba seveda ni Wagnerjeva in tudi ne sme biti pri taki snovi, ki jo oživlja trdoprozna in vendar mehka francozinja, pri snovi, ki je vzeta iz nejunaske, pa neizmerno lične in mične rokoko-dobe na Francoskem v prvi polovici 18. stoletja. Tudi velike originalnosti morda ni v godbi, ali nepopisno melodijozna in ljubka je; združeni so tu oni elementi, ki so sicer ločeni v vaudeville in patetično godbo; pomešani so dramatiški prizori, chanson in ples, dialog je napol pet, napol govorjen; vse to dela opero čudno mikavno in zabavno, in vendar je naposled učinek resen in poplemenitujoč.

Dr. Jos. Tominšek.

Med revijami

„**Novi List**“, ki izhaja na Reki, je prinesel nedavno v feljtonu hrvatski prevod dr. Tavčarjeve povesti „Anton Gledjevič.“ —a—

Osvěta, listy pro rozhled v umění, vědě a politice, je dopolnila 33. letnik. Izmed člankov, objavljenih v zadnjem letu, omenjam: Kako Nemčija prodira na Vzhod; o avstro-ogrski nagodbi iz l. 1867. in njenih posledicah; o jubileju J. Vrchlickega; o drju. Fr. Lad. Riegru; o umetnostni vzgoji ljudstva; o Slovaki, njih razmerju napram Čehom, napram madjarizaciji je napisal K. Káral štiri lepe članke. Vsak mesec prinaša Osvěta politični, literarni in umetnostni pregled. Nazori Osvěte so jako konservativni, kar se čuti osobito v literarnem in umetnostnem oddelku: niti enega modernega imena ne najdeš vmes! Znanstveni članki so pa včasih jako dobri. Slovansko vzajemnost goji Osvěta še po starem načinu.

Ant. Dermota.

Moderni revue je izdala že 3. štev. X. letnika. V prvi številki je bil prevod Maeterlinckovega „Čudeža v treh dejanjih, Sestra Beatrice“, ki je izšel tudi v posebnem odtisku. V drugi številki objavlja Jaroslav Hilbert članek „Monolog v tragediji.“ Hilbert konstatuje izprva, da je realistična drama s svojo novo tehniko le razbila stari stilizovani in monumentalni monolog, da bi ga baš raztrosila v strugo dialoga kot odlomke stavkov, kot posamezne besede, ki človeku uidejo, kot kretnje, kot odmore, — kar vse je komaj poznatno, pa vendar dobro podčrtano. Če bi zbral te odlomke, bi tvorili zopet stari monolog . . . A zopet se lahko pripeti, da ta realistična oblika utesnjuje dramatika. Ta oblika se raztopi v ognju krepke njegove pesniške tvornosti in „dramatično bojišče, kjer se je dolgo operiralo z armadami mravljincev, se izpremeni v kraj, kjer nastopajo zopet obri, katerih moč je enaka sili diferenciranih polkov.“ Taka drama je po zunanji formi postala preprostejša, da se poveleča notranje in vnanje. Izkratka: monolog je produkt lirične sile v drami in po tej sili je treba določati opravičenost ali neopravičenost monologa v tem ali onem delu, ne pa po kakšnih dogovorjenih ali veljavnih zakonih. Kjer je krepka lirika služila tragiki, smo ga imeli, a izgubil je, kjer se je drama izsušila . . .“

Ant. Dermota.

Splošni pregled

Dr. Vošnjakova sedemdesetletnica. V proslavo sedemdesetletnice svojega častnega člana in bivšega predsednika, dr. Josipa Vošnjaka, je priredilo „Slovensko pisateljsko podporno društvo“ dne 20. jan. t. l. v mali čitalniški dvorani v Ljubljani slavnosten večer, ki je bil izborno obiskan. Gosp. jubilar je predaval odlomek iz svojih „Spomini“, ki izidejo, kakor čujemo, v posebni knjigi. Njegovemu pripovedovanju so sledili navzočni z veliko pozornostjo in se je nekaterim njegovim izvajanjem burno pritrjevalo. Vsekakor smo iz tega odlomka posneli, da bodo Vošnjakovi „Spomini“ jako zanimivi. Iz besed raznih govornikov, ki so proslavljali gospoda jubilarja, je morda marsikdo šele razvidel, kako vsestransko delaven je bil

g. dr. Vošnjak v svojem življenju! -- Prihodnji večer pa je bila njemu na čast glediška predstava, katere omenjamo še na drugem mestu. Gospod dr. Vošnjak se je ta dva večera, ki ju je prebil med nami, lahko prepričal, v kako dobrem spominu nam je, in vrnil se je v svojo domovino lahko z zavestjo, da je v sredini Slovenije, v beli Ljubljani, še mnogo src, ki čutijo odkritosrčne simpatije zanj.

J. S. Machar, češki pesnik, bo praznoval dne 29. t. m. svojo štiridesetletnico. V „rodoljubni“ češki družbi, pa tudi v krogu „priznanih“ čeških pesnikov se za ta jubilej seveda ne bodo mnogo zmenili, kajti Machar je vsled svojega političnega prepričanja kot realist-socialist izključen iz srede „pravih“ narodnjakov. No, pa tudi on odklanja ponosno vsako skupnost z njimi. — Razen „Magdalene“, o kateri je „Ljubljanski Zvon“ v svoji lanski 12. številki obširneje poročal, je napisal še več knjig poezij, med njimi nekaj zvezkov sonetov, nadalje tri knjige sijajno pisanih feljtonov in pa čudovito odkritosrčno „Konfesijo literata“. O Macharju prinesemo morda še letos posebno študijo, za sedaj pa opozarjamo čitatelje na članek: Socialni problem v Magdaleni, priobčen v socialni reviji „Naši Zapiski.“ Spis je jako instruktiven ne samo o Magdaleni, temveč tudi o Macharju sploh.

K. S.

Nekrolog o Simonu Rutarju. Izvestija S.-Peterburgskago slavjanskago blagotvoriteljnago občestva so v oktobrskem broju l. 1903. prinesla nekrolog S. Rutarju iz peresa G. I. (ljinskega), mladega ruskega slavista, ki je pred letom dni bival v Ljubljani in se tu seznanil tudi osebno z našim blagopokojnikom: „Pišuščij eti stroki imelz slučaj lično poznamotisja vs Ljubljaně s z pokojnimz učenymsz vs januarjě nylenešnjago goda in ne mogz dostatočno podivitisja jeho predannosti naučnymsz interesamsz i jeho gorjačemu slavjanskomu patriotizmu. Osobenno nastojčivo dokazyvalz prof. Rutarz važnostz dlja Slovencevz kulturnyhz svjazez so Serbo-Horvatami, stranu kotoryz onz osnovateljno izučilz po ličnymsz nabljudenijamz.“

Dr. —ič.

Valerija Marréné-Morzkowská †. Poljski narod je zopet izgubil eno svojih najboljših hčera; dne 11. okt. l. l. je umrla v 70. letu starosti ena največjih Poljakinj 19. stoletja, Valerija Marréné-Morzkowská, prvoborniteljica za svobodo misli v poljski književnosti. Rojena je bila l. 1833. v vasi Zboženni na Poljskem; oče ji je bil francoski general Jan Mallet de Granvilli, mati Adela Krasinska. Oče njen je prišel za časa Napoleonovih vojsk na Poljsko, kjer je našel drugo domovino in izpremenil svoje ime v Maletski. To poljsko-francosko pokoljenje je vplivalo tudi na značaj in delovanje umrle poljske pisateljice. Po očetu je podedovala francosko svobodnomiselnost, po materi vročo domovinsko ljubezen. Skrbno vzgojena doma, je nadaljevala svoje študije v Pultavah in v Krakovu, kjer se je bavila posebno s slikarstvom, književnostjo in zgodovino umetnosti. Šele 16 let stara se je omožila z Mihaelom Marzkowskim, po njegovi smrti drugič z Vladislavom Marrénéjem, ki ji je umrl l. 1898.

Pisateljčevati je začela l. 1857. Njen prvi roman „Novi gladiator“, ki je izšel tega leta, ji je pridobil takoj simpatije čitateljev, dasi njena svobodnomiselnost ni ugajala nekaterim tesnosrčnim kritikom poljskim. Temu romanu je sledila daljša vrsta pripravljanih študij in potovanje v Italijo, kjer je ostala pisateljica daljšo dobo. Vtiski bivanja pod sinjim južnim nebom so se javljali tudi v njenih delih. Njena fantazija je prešla na bolj realna tla in se poglobljala v zagonetke socialnega življenja. Velik napredek se kaže v romanih „Jerzy“ 1864., „Augusta“ 1866., „Życie za życie“ 1867., „Muż Łeony“ 1869., „Przeciwi wodzie“, „Zofija“, „Mężowie i żony“ 1874., „Zasady i czyny“ 1878. in dr.

Kritik Vladyslav Prokesz pravi o njej: „Nenavadna žena je bila to! V njej se je izražal duh davnih časov, duh staropoljski, poln čuvstva in srčne toplote, ki je ogreval vso njeno okolico. Vzgojena v ovzdušju aristokratskega salona, v tradicijah konvencionalnih vezi, si je ohranila od tega samo formo, z duhom in mislijo pa se je osvobodila teh verig in postala boriteljica za idejo napredka in reforme.“

Salon Morzkowske v Kotzebuovi ulici v Varšavi je bil mnogo let najživahnejše središče duševnega in družabnega življenja; tu se je shajala znanstvena, literarna in umetniška Varšava. Stari veterani literature in mladi adepti, vse se je zbiralo okrog gostoljubne starke, ki je znala očarati srca vseh, ki so občevali ž njo.

Glavni predmet njenemu razmotrivanju je zakonska ljubezen in medsebojno razmerje zakonskih v najrazličnejših fazah. Tu nastopa Morzkowska kakor pionirka ideje svobode, prostosti in neodvisnosti duha, ognjevitost in strastno brani pravico in pogosto pozivlje pomoči krvavečim srcem, katera teže verige konvencionalnosti. Ni torej čuda, če je pisateljica pri tem naletela na vprašanje o zakonski ločitvi in da je s svojimi smelimi in odkritimi mislimi izzvala viharen odpor. Z vprašanjem o ločitvi je nastopila Morzkowska nekaj let preje nego francoski pisatelji. Konservativni del poljske družbe in literarne kritike je seveda radi tega besno napadal pisateljico.

Dasi morda Morzkowska ni dosegla talenta Elize Orzeszkove, vendar je postala njena najzvestejša sobojevnica in požrtvovalna boriteljica za svobodo mišljenja in delovanja.

V tej dobi, ko se je globoko potopila v tajnosti človeške duše, je gojila z velikim uspehom tudi psihologični roman. Najboljša dela te vrste so: „Bez računku“, „Blędne koła“, „Historya dwóch serc“, „Nemezys“, „Swiat rzeźbiarz“ i. dr. Toda ne samo te, ampak sploh vse sodobne struje do poslednje faze realizma so se odsevale v veliki literarni delavnosti Morzkowske.

Novoimenovani profesor literature na lvovskem vseučilišču, kritik v pravem pomenu besede, Piotr Chmielowski, trezen in skop s pohvalo, se izraža o Morzkowski z besedami, polnimi največjega priznanja. Med drugim pravi: „Nenavaden talent to, toda paradoksen, ki ima mnogo znamenitih lastnosti, a tudi mnogo slabosti . . . Osnovna misel njenega romana je vedno dobra, tendenca plemenita in blažilna, izvršitev kaže vedno znake pravega talenta in jasne, izobražene misli.“

Te besede slovečega kritika veljajo najbolj o njenih realističnih romanih, med njimi: „Panna Felicya“, „Joziva Szymczak“, „Dziki Tomek“, „Czarna Maryś“ i. dr.

Poleg romanov je napisala tudi mnogo literarnih študij, obsežno delo o „Niemcewiczu“, o „Nieboské komedyi“ o „Iridyonu“ i. t. d.

Med znanstvenimi njenimi spisi zasluži največ pozornosti: „Historya sztuki“ (umetosti). Tudi njena predavanja iz zgodovine književnosti so bila jako priljubljena, bilo je vedno navzočih zlasti mnogo poslušalk.

Poljski kritik Ješke-Choinski ji je posvetil nekrolog, v katerem jo dobro označuje kot psihologinjo in beletristinjo: „Ugasujoči romanticizem, bojujoči pozitivizem, francoska kri očetova, poljsko junaštvo žene, podedovano po materi, to so prvine njene pisateljske psihologije.“

Z Morzkowsko je izgubilo poljsko slovstvo neutrudno delavko, vneto častilko vsega krasnega in plemenitega.

Janko Pretnar.

„Iz slovenskih poetov.“ Pod tem naslovom je prinesla decembrska številka 1903 „Izvēstija St. Peterburgskago slavjanskago blagotvorniteljnago občestva“ tudi

ruske prevode nekaterih slovenskih pesmi, in sicer Simona Jenka, Aškerca, Otona Zupančiča in Ivana Cankarja.

„**Knajpovec**“ — Izhaja zadnji dan vsakega meseca v zvezkih, obsežnih 16 strani. Glavni urednik J. Okič-Jereb, ravnatelj Knajpovega zdravilišča v Krapini. — Izdaja ga založnica „Goriška tiskarna“ A. Gabršček v Gorici. Letna naročnina 2 K.

„**Slavisches Echo**“, Organ für Politik, Volkswirtschaft, Wissenschaft und Kunst. Ta na Dunaju izhajajoči, za pravice slovanskih narodov potegujoči se časopis je stopil v četrti letnik. Naročnina znaša za celo leto 8 K, za pol leta 4 K in za četrt leta 2 K. Uredništvo in upravništvo: Wien, IX/4, Lustkandlgasse 32.

Zapadnočeški umetniški-obrtni muzej kral. mesta Plzni je priredil v juniju in juliju razstavo umetnih vezenin, čipk, krojev in podobnih predmetov. Zastopani so bili vsi slovanski narodi, med njimi jako častno tudi Slovenci po zaslugi gospe F. Tavčarjeve in gdč. M. Wessnerjeve. *Janko Pretnar.*

Število v Rusiji tiskanih knjig. Ako se sme po številu knjig, ki se tiskajo v kakem jeziku, sklepati o kulturni stopnji dotičnega naroda — in to se nemara sme — potem se mora reči, da so Rusi v zadnjih letih v kulturi skokoma napredovali. Leta 1887. se je tiskalo na Ruskem vsega skup nekaj nad 18½ milijona izvodov knjig. Leta 1888. je padlo to število za več nego en milijon, a je poskočilo leta 1889. spet na 18.800.000 eksemplarjev. Leta 1890. je število tiskanih knjig zopet nekoliko nazadovalo, a leta 1891. je naraslo na 23 milijonov. Leta 1895. se je tiskalo že 35½ milijona eksemplarjev, tri leta pozneje že 44½ milijona, leta 1901. pa je znašalo število tiskanih knjig v Rusiji 58.529.480. Kako ogromna števila bi se pokazala šele, ako bi bilo šolstvo v Rusiji tako razvito, kakor bi bilo železi! Vsekakor so že gorenje številke dokaz za to, kako velikansko kulturno moč združuje v sebi mogočna slovanska država. —a—

Pod naslovom „La coéducation des sexes“ prinaša pariška „La Revue“ odgovore različnih vseučiliških profesorjev na sledeči dve vprašanji, kateri jim je stavilo uredništvo „Revijske“:

1. Kako mislite o skupni vzgoji obeh spolov na vseučiliščih?

2. Kaki so rezultati vseučiliških študij pri ženi, bodisi pri izpitih, bodisi v praktičnem življenju.

Na prvo vprašanje so vsi profesorji odgovorili, da prisotnost slušateljic jako blagodejno vpliva na oba spola in da je bilo povsod dosedanje medsebojno razmerje in občevanje vzgledno. Na drugo vprašanje je večina profesorjev odgovorila jako nedoločno, češ, da nimajo dosti izkušenj. Strinjajo pa se v tem, da so slušateljice veliko bolj pazljive in marljive ter tudi za izkušnje bolj pripravljene nego so moški.

Uredništvo „Revijske“ je napotilo do teh dveh vprašanj sedanje gibanje v Ameriki, ki meri na to, da se ženskam zabrani obiskovati univerze. Kakor je znano, je bila Amerika prva, ki je dovolila študirati ženskam na vseučiliščih (že l. 1833.), in čudno je, da se je ravno v Ameriki najprej pojavila reakcija.

Janko Pretnar.

